

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обемі трьох аркушів.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВІНОСИТЬ:

З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 ар., [для заграниччя 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 ар., [для заграниччя 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 ар., на чверть року 1 ар. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рускою не мають бути писані правописно „Зорі“. Твори узяні редакцією непридатними до поміщення, повертає ся авторам [на їх кошт] без подення праці. — Редакція відповідає тільки на ті письма, до котрих додучено поштової марки: ся постаново не дотичить письменників, що містять свої твори в „Зорі“.

Х у д о ж н и к.

Автобіографічна повість Т. Шевченка.

На мову українсько-руську переложив О. Я. Кониський.

Свою блискучу артистичну кар'єру великий Торвальдсен почав з того, що вирізував задля тупоносих коненгагенських кораблів орнаменти да тритони з рибячими хвостами. Отак і мій герой свою, хоч і не таку блискучу, та все-ж не менше артистичну кар'єру, почав з того, що молот в жорнах вихру да кулю; окрашував підлоги, дахи да паркани. Безрадісний початок, безнадійний! Та чи багачко-ж на світі не щасливих геніїв-художників, що не так починали? Вельми, дуже вельми на омаль. От приміром хоч би Голяндії: за час найблискулійшої, золотой її доби — Остаде, Бергем, Тенер і ціла низка знаменитих художників опріч Рубенса і Ван-Дейка, свої кар'єри великі починали і князи голодранцями. Та не по правді-б було вказувати на саму тільки меркантильну Голяндію. Розгорніть Вазари і там побачите таке самісеньке, коли ще не гірше. Кажу „гірше“, бо тоді навіть політика намістників сьв. Петра вимогала прегарної декорациі, щоб засліпшити натовп і зачистити еретицьку науку Викліфа Гуса, що починала вже виховувати Лютра, того завязаного шнікана. І тоді, кажу я, коли Лев Х. і Леон П. скаменіли ся і синнали золото кожному стрічному малювельнику і каляру, і тоді, за того золотого часу, пугливі голоду великі

художники, як от наприклад Корреджіо і Цампері. Таке трапляло ся на лихо завжди, скрізь і доволі часто там, куди тільки пробивала ся божественна, животворна штука. Трапляєт ся таке саме й за нашого освіченого XIX. віку, хоч він і вік добродійства і усього, що йде на користь людям і хоч він має спроможність відвести і захистити жертви

„карающей богинь обреченных“.

За що-ж, питаю я, отсім янголам втіленим, отсім репрезентантам живої честноти на землі, випадає така журлива, така гірка доля? Мабуть за те, що вони янголи „во плоті“.

Але-ж таке міркованье веде тільки до того, що віддалає від читальника ту річ, яку я бажаю показати йому наче на долоні.

Літні ночі в Петербурзі, трохи що не завжди, перебував я на улиці, або де небудь по островах, а частійш за все на академічному набережю.

Се місце найбільш подобало ся мені під ту годину, коли Нева*) спокійна і, немов те величезне зеркало відбиває на собі величавий портик Румянцівського музею з усіма подробицями; ріг сенатської будівлі і червоні занавіски в домі графині Лаваль. Зливаю, дов-

Тарас Шевченко в 26-ім році життя.

*) Річка в Петербурзі. Перек.

гими ночами отсей дім освітчував ся в середині, і червоні занавіски, наче огонь, горіли по темному полю; мені раз-у-раз прикро було, що Нева закута кригою, вкрита снігом, а через те і декорация страчує свій суший ефект.

Любив я ще в літку зустрічати схід сонця на Троїцькому мосту. Чудова, величава картина! В творі — дійсне художественно у щось привабливо-чарівне, прекрасніше над саму природу — се ніщо більш — як піднесла душа художника, божественна творчість. За те трапляють ся і в природі такі чудові яви, що перед ними поет-художник падає ниць да тільки дякує Творцєви за солодкі хвилини, що причаровують душу.

Я часто любовав в пейзажів Щедрина; найпаче причаровував мене невеличкий малюнок „Портічі перед заходом сонця“. Чарівний твір! Але ніколи він мене не причаровував так, як красовид в Троїцького мосту, дивлячись на Выборгську сторону перед сходом сонця.

Раз якось пораювавши з отсього нерукотворного малюнку, пішов я спочити „в Літній сад“. Завжди, коли мені доводило ся бувати в „Літньому саду“, я ніколи не аупиняв ся в жадній з тих алей, що оздоблені мармуровими статуями. Вони робили на мене вельми недобре вражіння, найпаче чудернацький отой Сатурн, що жере таку-ж як і сам чудернацьку, власну дитину. Я завжди минав собі отих глєвляковатих богів та богинь і сїдав спочити на березі озєрця та звідтілі і любовав в прєгарної гранітової вази і в величавого штибу Михайлівського зламка.

Підходячи до тієї місцевини, де велику алею перерізує поперечня і де оточений богами і богинями. Сатурн жере власну дитину, я трохи-трохи не спіткнув ся на живу людину в брудному, демикитоновому халаті: вона сиділа на ведрі саме проти Сатурна.

Я аупинив ся. То був хлопець 14 чи 15 літ; він озирнув ся і почав щось ховати за пазуху. Я підійшов ближше до його і спитав, що він тут поробляє.

— Нічого я не роблю, — відповів він засоромившись, — на роботу йду; та по дорозі зайшов отсе в сад. — Трошки помовчавши він додав: — Я малював.

— А ке сюди, — кажу до його: — що там ти малював? Він досяг зза пазухи чвертку сірого паперу і подохливо подав мені. На папері був доволі наведений нарис Сатурна.

Довго тримав я в руках малюнок тай і любовав з замурзаної тварі автора. В неграбному та худорлявому лиці його було щось вабливого, найпаче в очах його розумних і тихих, буцім би у дівчинки.

— Чи ти часто ходиш сюди малювати? — спитав я у його.

— Що неділі, — відповів він, — а коли робимо де тучечки поблизу, дак і в будень заходжу.

— Ти учиш ся малярству?

— І живописі, — додав він.

— А в кого-ж ти в науці?

— У живописця у покоєвого: — у Шираєва.

Я бажав роспитати у його ще деякі подробиці, але він взяв ведро з жовтою краскою в одну руку, а в другу жовту-ж таки обтерту шітку здорову і хотів іти.

— Куди ти хватаєш ся?

— На роботу, а то я й так вже спізнав ся! Прийде хозяїн, так перепаде мені.

— Зайди до мене у неділю вранці, та коли є у тебе ще які малюнки власної роботи, дак принеси мені їх показати.

— Добре, прийду; але де-ж ви живете?

Я написав йому на його малюнці мою адресу і ми розійшли ся.

У неділю вранці-рано я вернув ся з своєї всенічної прогульки і в коритарі перед дверми моєї світлички зустрів мого нового знаємого. Він був вже не в брудному демикитоновому халаті. На йому було щось таке, що скидало ся на сурдут коришневої барви. У руках у хлопця був здоровий суверток паперу. Я привитав ся до його і протяг до його руку. Він кивув ся до руки, хотів поціловати її. Я відвів руку. Мені соромно стало з його невольницької принижєности. Я мовчки вийшов в світличку, а він лишив ся в коритарі. Я скинув сурдут, ваді білоу, запалив цїгаро, а його

все ще нема. Я вийшов до коритаря: дивлю ся, — мого приятеля наче й не було. Я спустив ся вниз, питаю ся у сторожа, чи не бачив хлопця? „Бачив, каже, з сувертком в руці, вибіг на улицю“. Я туди: і слїду нема. Мене взяла журба: наче чогось дорогого мені не стало у мене. Нудив ся я до самої неділі і жадним чином не спроміг ся вгадати, з якої речи так нагло утік мій приятель.

Прийшла неділя: в другій годині ночі пішов я на Троїцький міст, налюбовав сходом сонця і рушив в „Літній сад“. Обходячи усї доріжки, нема мого приятеля. Хотів вже йти до господи та згадав про Аполлона Бельведєрського, властиво пародію на Бельведєрського бога. Статуя його стоїть самітня біля самої Мойки.*) Я туди: приятель мій тут саме.

Побачивши мене, він покинув малювати і почервонів по самі уха, наче дитина та, злапана за крадіжкою лягомни. Я взяв його за руку, рука його тремтіла. Наче злочинця того, повів я його і привівши в павільон, загадав заспаному слугі подати нам чаю. Як зумів — приголубив я свого приятеля і коли він заспокоїв ся, я спитав його, з якої причини він утік з коритаря?

— Ви на мене розгнівали ся, а я злякав ся, — відповів він.

— Не було у мене й на думці гнівати ся, а мені прикро стало з твоєї принижєности. Тільки пси лижуть руки, а люди не повинні сього робити.

Таке міцне слово так вплинуло на мого приятеля, що він знов вхопив був мою руку. Я зарєготав, а він спік рака і стояв мовчки, понуро.

Напившись чаю, ми розійшли ся. На прощання я сказав, аби він невідмінно прийшов до мене хоч сьогоня, ще хоч у ту неділю.

Нема у мене щасливої владі зразу вгадати чоловіка: за те маю нещасливу кебету швидко сприятелити ся з чоловіком. Кажу: нещасливу, бо рідко коли таке сприятельство швидко, дурно минало мені, найпаче з одноокими та з визоокими. Отсі однооки та визооки дали мені себе тамити! Скільки не трапляло ся мені з ними сходити ся, хоч би тобі одна між ними путяща людина; усї чисто — сама погань! А може се вже такий мій талант!...

Тричі тільки ще бачив я мого нового знаємого, а вже здружив ся з ним; вже й прилип до його, полюбив його. Справді таки в тварі у його було щось таке, чого не можна не полюбити. Твар його, спершу не красива, що години ставала для мене привабнішою. Аж є на світї отакі твари щасливі!

Я пішов просто до господи, боячись, щоб приятель мій не дожидав ся мене в коритарі. Що-ж! Вхожду на сходи, а він вже тут, на йому те саме коришневе сертученя. Сам він внив ся, причєсав ся; усьміхаєт ся.

— Та з тебе — мовив я, — добрий скорохід: аж ти заходив ще до себе на квартиру; як се ти так швидко встиг?

— Я хватав ся, — відповів він: — щоб бути дома, доки хозяїн вернеєт ся з церкви.

— А хїба хозяїн у тебе строгий?

— Строгий, і-і який!..

— Злючий, хочеш сказати?

— Ні, не те що злючий, а скупий. Він вибє мене, а сам ще й радіти ме, що я опізнав ся на обід.

Ми вийшли в світлицю. На мольберті у мене стояв список з „Старика Вєлєскеє“, що у галєрії Строганова. Гість мій прилип очима до малюнку. Я взяв у його з рук суверток, розгорнув його і почав роздивляти ся. Тут було усе, що обеа’ображує „Літній сад“, починаючи в вертких богинь, що солодко усьміхають ся і кінчаючи вирождливим Гєраклитом і Праклитом; на сам кінець кілька малюнків з горорів’єби, що оздоблює деяєкі будинки: була тут і горорів’єба з тих купідонів, що оздоблюють будинок Монферана на розі „фонарного“ переулка і набережжя Мойки.

Одно, що мене зумило в отих гірше ніж слабєвських нарисах, так се незвичайна похожість їх до оригіналів, найпаче нарисє Гєраклита і Праклита; вони були виразніші за оригінали свої; правда, що й вирождливіше за їх. Але-ж все таки на малюнки ті не можна було дивити ся байдуже.

*) Річка в Петербурзі, дотика Нєви. — Перек.

Я душею радів своїй знаходці. Мені тоді й на думку не прийшло спитати самого себе: що я при моїх алієнних достатках робити му з отсім діамантом в кожусі? Правда, у мене й тоді мигнула була думка, але зараз же й потонула в приказці: „Бог не без милости, козак не без долі“.

— Чому отсе у тебе нема ні одного малюнку відтушованого? — спитав я, вертаючи йому малюнки.

— Все отсе я малював вранці, до схід сонця.

— Значить: не бачив, як вони освічують ся?

— Я ходив у день дивити ся на їх, але тоді не можна було малювати; люди ходили.

— Ну, яка-ж у тебе тепер думка: вістанеш ся у мене пообідати, чи йти меш до дому?

Він з хвилину помовчав і, не підводячи очий, ледві чуто промовив:

— Я вістав ся-б у вас, коли ласка ваша.

— А як же ти потім? З хазяїном як справиш ся?

— Скажу йому, що спав на горниці.

— Ходімо-ж обідати.

У мадам Юргенс ще не було нікого з одвідачів, тоді як ми прийшли. Я був радий тому: мені-б було прикро зустріти яку небудь прилизану твар урядницьку, що без глуму усміхалася би, дивлячись на мого приятеля, — зовсім не галанця.

По обіді, була думка піти з ним до академії, та показати йому „Останній день Помпеї“, але не все зараз. Замість того порадив йому йти гуляти на бульвар, або читати книжку. Він пристав до останнього, а я щоб зробити йому іспит, казав читати голосно. З першої сторони знаменитого романа Дікенса „Нікляс Ніклбі“ я заснув; але ні автор, ні читальник не повинні тому; я хотів спати через те, що в ночі не спав. Коли-ж я прокинувся і вийшов до другої світлиці, в вічі мені приємно кинула ся моя розгартяна студія. Нігде не видно було ні недокурків з цїгар, ні попелу з тютюну; скрізь усе було поприбрано і виметено, навіть палїтра з зазоленими красками, що висїла на гвіздку — і вона була вищещена і блищала як шкло. Спорудник сієї гармонії сидів біля вікна і малював маску знаменитої натурщиці Торвальдсона — Фортунати. Все отсе було мені велими приємно: услуги отї проваляли на користь його. Одначе, сам не тямлю, чому я не показав йому, що мені те подобаєть ся! Я полагодив йому нарис, провів сутїні і ми пішли до „Капернаума“ чай пити. „Капернаум“ — се просто ресторан „Берлін“, на розї шестої „лінії“ і академічного переулка: Капернаумом окрестив його, здаєть ся, Піменов підчас свого голїнного студентства. За чаєм приятель мій розповів мені про своє житте. Сміє, журливе оповіданне! Він розповів його так просто, ніже єдиної ризи докору і нарікання. Доки не чув я його сповідї, я туровав: яким би робом поліпшити його виховання, а по сповідї — годї й думати: він був кренакон!

Мене так приголомшила отся сумна новина, що у мене зовсім зникла надїя на поліпшанне. Принаймні з півгодина мені сидїли мовчки. Нарешті він розбудив мене з мого оголошення плачем. Я глянув на його і спитав ся: чого він плаче?

— Вам прикро, що я...

Він не договорив і залив ся слїзми.

Як спроміг ся — запевнив я його, що — ні, і ми вернули ся до мене в господу. По дорожї зустріли ми старого Венециянова. Привитавшись, він пильно подивив ся на мого товариша і добрістно усміхаючись, спитав ся:

— Чи не буде і з сього художника?

Я відповів: і так, і не так. Він спитав ся про причину. Я лишком висловив йому. Старий задумав ся, міцно стис мою руку і ми розійшли ся. Венециянів своїм поглядом і стиском руки моєї буцїм докоряв мене за безнадїїність. Я підбадьорив ся і згадав декого з художників-учеників і годованців Венециянова. І мені, правда, невиразно, мигнуло щось ніби надїя та на обрїю.

У вечері, прощаючись зо мною, мій protegé попрохав мене якого будь естампика, щоб змалювати. У мене трапив ся один примірник, тоді тільки що надрукований, Геркулес Фарлейський, що вигравіровав Служинський в малюнка Заварова та ще Аполїно — Лосенка. Я загорнув ориґінали в петербургський папір, додав італїянскіх олівїв і напутьв як обе-

регати їх, щоб не були твердими і ми вийшли на улицу: він пішов до дому, а я до старенького Венециянова.

Не тут тай не до речи-б було розмовляти тут широко про отсього чоловіколюбця-художника. Нехай се зробить хто з великого тиску його учеників, хто лїпше за мене відає усі його великодушні подїи на нивї штуки.

Я розповів Венециянову усе, що сам відав про мою знахідку — і прохав поради, що мені чинити далї, аби довести свої заходи до бажаного skutku. Він — в таких справах людина практична — не обіцяв менї і не порадив нічого певного; тільки порадив спізнати ся з хазяїном мого знайди і на скільки буде спроможно впливати на поліпшанне його жорсткого побуту.

Я так і зробив. Не дожидаючись недїлі а другого дня, ще до схід сонця пішов я в Літній сад. Овва: не було там мого приятеля. На другий день — те-ж сьвято, на третїй знов нема! Тодї я став на тому, щоб чекати, що скаже недїля.

В недїлю вранці він прийшов. Питаю: чому його не було в Літньому саду? — відповів, що у їх розпочала ся робота у Великому театрі [тоді саме Кавос перероблював сей театр в серединї], дак от з сієї причини й не можна йому більш навідувати ся до Літнього саду. І сю недїлю провели ми вкупї з ним. У вечері, прощаючись, я спитав ся: як звати і прозивати його хазяїна, коли він буває в господї, коли на роботї?

На другий день я зайшов до Великого театру і познав ся з хазяїном. Без міри вихваляв його трафарати і нарис власного його компонування по стелях. Отсім то я й поклав міцї підвалини нашої знаємости.

Хазяїном мого приятеля був цеховий майстер живописного і малярного цеху: завжди було у його трїюк, а інколи й більше замазурів — в дежикитонових халатах; се його учні, а коли була потреба, він найшов поденно, а то й місячно — одного, або й десять костримських мужиків — малярів і шклярів. Значить, в своєму цеху він не останній майстер і по вилости і по грошвї. Я помітив у його на стїнах кілька ґравюр Одрана і Вольпар, а на комодї кілька книжок і поміж них Подорож Анахарсиса Молодшого. Се мене підбадьорило. Але-ж, ледві я здалека натякнув йому про поліпшанне побуту його дежикитонових учнів, його зумїла така моя „дика“ думка і він почав менї доводити, що поліпшанне ні до чого-б більш не довело, опрїч до власної погібелї їх.

На перший раз я не згавав ся, тай марно-б було суперечити йому: люди матеріалїстичні і перозвиненї, проживши свою убогу молодїсть в брудї та в недолї, вилївши потїм сактак на сьвіт божий, не ймуть віри жадній теорїї; до добробуту — нема у їх инчих стежок, опрїч тих, якими вони самї йшли: часто до такого грубіянського здання примішуєть ся ще більш грубіянське почутте: „Коли мене не гладили по голївцї, так за що-ж я гладити му?“

Здаєть ся менї, що й майстер живописного цеху не цурав ся отакого нелюдського почуття. Одначе перегадом менї поталанило умовити його, щоб він не забороняв мому protegé навідувати ся до мене по сьвятах і в будєнь, коли нема роботи, от примїром зиюю. Він хоч і згодив ся, але уважав се за баловство, що ні до чого доброго не доведе, хїба до погібелї. Трохи-трохи він не вгадав.

Минуло літо і осїнь; прийшла зима. Робота у Великому театрі була закінчена. Театр відчинено і чарівниця Тальонї почала свої чарівні операції. Молодїж аж з сили вибивала ся, а дїтки дак просто казали ся. Самї лишень матрони суворї та голїнні львїцї уперто закопчиливали губи і під голдину найзавягїтїших оплесків, вневажно промовляли: mauvais genre. А нешїдступні пуританки в один голос гукали: „Розпуста, розпуста, прилюдна розпуста!“ А проте усі отсі ханжи і лицемірї не проминали ні одного з спектаклїв Тальонї. Коли-ж якась знаменита артистка уаяла ся бути Princesse Troukon, так вони першими оплакували велику страту і ганьбили женщину за те, чого самї не спроможно були зробити, уживаючи усіх косметичних додатків.

Карло Великий [так звав небїжчик Василь Андриєвич Жукowski — те-ж вже небїжчика Карла Павловича Брюлова] безмежно любив усі красні штуки, яким би чином вони не виявляли ся. Отже до сучасного балета він був майже

байдужим; а коли й балакав про його, так немов про ту іграшку цукрову. Щоб вивершити свого триюмфу, Тальоні протанцювала качучу в балеті „Хитана“. Того-ж самого вечера розлетіла ся качуча по всій нашій Пальмірі, а другого дня вона вже панувала і в палацах аристократії і по небогатих кутках коломєнських урядників. Скрізь качуча: і дома, і на улиці і в ресторани, і біля робітницького стола і в обід і за вечерю: одно слово — всюди і скрізь качуча. А про вечеринки вже й казати нічого! Там качуча стала неминучою потребою. Та се все байдуже: красі і молодости воно до лица, а то й пристарковаті матірки і батьки родин і ті туди-ж! Се просто був недуг Сьв. Віта під видом качучи. Батьки і матірки швидко схажували ся і повбирали в Хитан свою дівчорку, що ледві починала дибати. Бідна дівчора: скільки то ти сліз вилила через оту клятву качучу! За те ефект був доверху: ефект, що дійшов до спекуляції. Приміром: нема у амфітріона свого каропуза — так щоб оздобити вечеринку, брали каропуза Хитана — де будь в позику... Сьвіжий переказ — а трудно няти йому віри.

В самий розпал качучежній відвідав мене Карло Великий. [Він любив провідувати своїх учнів]. Сівши на кушетці, він задрімав, а я мовчки любовав з його розумної голови кучерявої. За хвилину він бистро підвів очи, засміяв ся і спитав мене:

— Чи знаєте що?

— Ні, не знаю, — відповів я.

— Сьогодні Губер [перекладчик Фавста] обіцяв ся достати мені білет на Хитану... Ходім-те!

— Коли так — кажіть вашому Лукиянови піти до Губера, — сказати, щоб достав два білети.

— А чи не збігав би отсей хлопець? — промовив він, вказуючи на мого protegé.

— Ще й як збігає! Пишіть цидулку.

На шматочку сірого паперу італіянським олівцем Брюлов написав: „Достань два білети“. Я до сього ляконічного послання додав свою адресу і Меркурій мій метнув ся.

— Він у вас за модель, чи за слугу? — спитав ся Брюлов, вказуючи на двері, куди вийшов мій protegé.

— Ні те, ні друге, — відповів я.

— Твар його мені подобаєть ся; не крепацька.

— І геть таки не крепацька, а тимчасом... — я не договорив і зупинив ся.

— А тимчасом він крепак? — договорив Брюлов.

— На лихо вгадали, — крепак.

— Барбаризм! — промовив тихо Брюлов, загадав ся, помовчавши трошки, він кинув на долівку цігаро, взяв капелюх і пішов, але зараз же вернув ся і промовив:

— Я піджду його; хочу ще раз подивити ся на його твар. — Запаливши цігаро, він мовив: — А покажіть мені його роботу?

— Хто вам сказав, що я маю його роботу?

— Повинні мати.

Я показав йому маску Лякоонову, малюнок викінчений і зліпок Мікеля Анджели, тільки ще визначений. Він довго дивив ся на ті малюнки, властиво тримав їх в руках, а дивив ся... Сьвятий його знає, на що він тоді дивив ся.

— А хто у його часі? — спитав ся він, підвівши голову.

Я сказав.

— Про вашого учня треба добре поміркувати. Лукіяні обіцяв ся нагодовати мене ростбифом. Ось приходьте на обід — промовивши, він дійшов до дверей і знов зупинив ся. — Приведіть його коли небудь до мене.. Процавайте!

Він пішов.

Через четвертину години вернув ся мій Меркурій і повідав, що „вони“, се-б то Губер, хотів сам зайти до Карла Павловича.

— А чи знаєш ти, хто се такий Карло Павлович? — спитав я.

— Знаю, — відповів він, — та тільки я його ніколи в вічі не бачив.

— А отсе зараз!

— Хіба то він був?

— А вже-ж він.

— Чом же ви мені не сказали, хоч би я був подивив ся на його, а то я гадав собі, що се так собі, якийсь простий панок. Чи не заїде він ще коли до вас? — спитав ся він, трохи помовчавши.

— Не скажу, — відповів я і почав одягати ся.

— Боже мій, Боже мій! Коли-б мені на його хоч здалека подивити ся! Чи знаєте що? Коли я йду по улиці, все про його думаю, да придляючись до людей, шукаю очима, чи нема його між нами. Патрет його, кажуть, вельми похожий, отой, що в „Останньому дні Помпеї“.

— Похожий, але ти й не пізнав його, коли він був тут. Але не сумуй! Коли до неділі він не заїде до мене, дак у неділю ми підемо до його; а доки що — ось на тобі білет до М-ше Юргенс, бо я сьогодні дома обідати му.

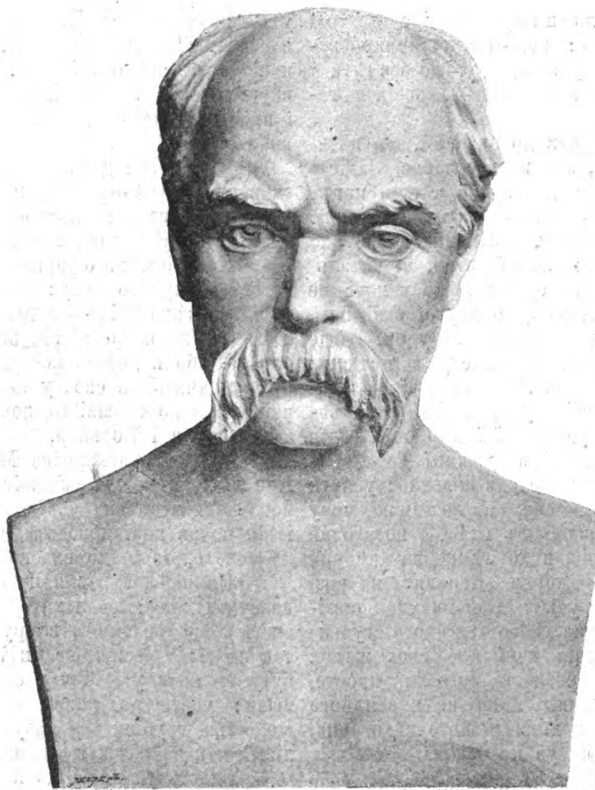
З сім словом я вийшов.

В майстерні Брюлова я застав В. А. Жуковського і М. Ю. графа Вельгорського: вони любували з невикінченого ще малюнку „Розпяттє Христа“. Образ сей малював Брюлов в лютеранську церкву Петра й Павла. Голова заплаканої Марії Магдалини була вже викінчена і Жуковський, дивлячись на сю чудову красу, що плаче, сам заплакав, обняв Карла Великого і ціловав його

немов би змалювану їм красуню.

Часто трапляло ся мені бувати в Єрмітажі з Брюловим. То було на блискучих лекціях живописі і кожен раз лекція кінчала ся Теєром, найпаче його „Казармою“. Перед сім малюнком Брюлов довго простоював і промовивши восхитний панегірик знаменитому Фляманцєви, каже було: „Можна приїхати з Америки єдине на те тільки, щоб побачити один лишень отсей малюнок“. Те саме тепер можна мовити про його „Розпяттє“, а про голову Марії Магдалини і поготів.

Щеля обіймання та поцілунків Жуковський пішов до другої світлиці. Брюлов, побачивши мене, усміхнув ся і пішов за Жуковським. Через пів години вони вернули ся до майстерні. Брюлов підійшов до мене, усміхнув ся і каже: „Підвалини є“. Тоді саме відчинили ся двері і вийшов Губер одягнений вже не в інженерний мундир, а в чорний модний фрак. Ледві встиг він вклонити ся, як до його підійшов Жуковський, по приятельськи стис йому руку і прохав прочитати останню сцену з Фавста. Губер прочитав. Вразиня було повне. Поет винагородив поета поцілунком. Небавом Жуков

Тарас Шевченко з бюсту Ром. Левандовського.

Сьбий і Вельгорський вийшли, а Губер на просторі перечитав їм новонароджену Терпсіхору. Потім Брюлов мовив:

- Я ні за що не піду дивитися на Хитану.
- Чому? — спитав Губер.
- Тому, щоб зберегти віру в твою Терпсіхору.
- Се-б то як?
- Ліпше віровати в прекрасну вигадку, ніж...
- Да ти хочеш сказати, — перебив його поет, що мої вірші ліпше божественної Тальоні? Не то що мізинця, а на-

— Не забудь! — відповів Брюлов і, надіваючи капелюх, дав мені білет.

— І ви з нами? спитався у мене Губер.

— І я з вами, — відповів я.

— Поїдьмо, — мовив Губер. — Ми вийшли, а Лукіян, зачиняючи двері пробубонів: — От тобі й ростбіф.

Після макаронів, стофато да лякрімо-хрісті товариство рушило „на біржу“, а ми з Губертом да з Карлом Великим пішли в театр. Ждучи увертюри, я любовав з малюнків в те-

„Вечір“. Т. Г. Шевченка. [Рисунок Гр. Коваленка].

...нігтя з її мізинця вони не варт... Присягаюся Богом! Тре-трохи не забудь: нині ми у Олександра їмо мака-рону да стофато з лякрімо-хрісті. Там будуть Нестор, Миша, т. п., а нарешті і Пяненко. Ідемо?

Брюлов взяв капелюха.

— Ох мені лихо... ледві-ледві не забудь! — мовив Губер, виймаючи з кишені білети: — ось тобі два білети! а з театру до Нестора на біржу. [Так шуткою прозвали літературні вечери у Кукольника].

атрі мого protégé. На всі орнаменти і арабески, що оздоблюють пляфон Великого театру, він зробив малюнки по указці будівничого Кавоса. Про се переказав мені не він і не хазяїн його, а машиніст Карташов, що перебував раз-у-раз при роботах і ранками частовав мого protégé чаєм. Я хотів був повідати Брюлову про се, але заграли увертюру і всі, а вже-ж і я, звернули очі на занавісу... Увертюри кінець. Занавіса затрептіла і підвела ся; почався балет. До качучи, все йшло гаразд: публіка поводида ся, як і всяка добре вихована публіка.

Скоро-ж ударили кастанети, усі здригнули і затрептіли. Оплески, наче десь далеко грім, спершу тихо залунали по салі, а потім голосніше, та голосніше і коли скінчила ся качуча, покотив ся грім оплесків. Добре вихована публіка, а поміж неї і я грішний, немов дурману наїли ся: ревуть — хто що понав! Хто браво, хто — да саро, а хто тільки стогне да руками й ногами працює! Після чершого припадку, глянув я на Карла Великого, а у його горопах — піт річкою ллеть ся, працює він руками й ногами та що духу є — гукає да саро! Губер і собі. Я трошки перевів духа, тай собі — у слід за вчителем.

Трохи по троху буря почала затихати. Чарівниця, покликав в десяте, пурхнула на сцену, кілька разів граціозно присіла і зникла. Тоді Брюлов встав, обтер піт на собі і промовив до Губера:

— Ходім на сцену, познаєм мене з нею.

— Ходім! — відповів Губер раюючи. Ми пішли за куліси. Там вже роїв ся цілий тиск поклонників; більша частина їх були лисини, окуляри та біноклі. Ми й собі примостили ся до натовпу і не без труднощі пропхали ся до центру сего тиску. Господи, що там діяло ся! Наша чарівниця, ота порхлива, легенька, наче зефір, лежала в вольтерівському фотелю, роззявивши рота; нідри роздули ся, наче в арабській коняки, а по тварі у неї текли патьоки поту, змішаного з білилами і рум'янами — будім на весні каламутні рівчакі.

— Гидко! — промовив Карло Великий і рушив назад, я за ним, а бідолаха Губер, справді бідолаха, тільки що висловив свій комплімент і промовивши наймення Брюлова, озирнувшись назад, а Брюлов зник! Не скажу, яким чином він виплутав ся з біди.

Зіставала ся ще одна дія балета, але ми покинули театр, щоб, як мовляв Брюлов, не псовати десерта капустою. Не відаю, чи після Хитани, ходив він ще коли на балет, але відаю, що про балет він ніколи не розмовляв.

Вертаю ся до мого героя. Почувши від Брюлова: „підвалини положено“ — моя надія почала набирати ся більш виразних форм. Я почав мізковати, чим би ліпше займати мого учня? Мої домашні пристрої нікчемні. Я гадав про галерею античну: Андрій Григорович, кустош галерії — може-б і згодив ся-б; таке в галерії статуї так освітлені, що малювати річ неможлива. Довго я міркував, а потім взявши 20 коп., вдав ся до живога Антиноя-Натурщика Тараса, щоб він пускав мого учня до гіпсової кляси, тоді коли там нема вчення. Так і стало ся. Цілий тиждень він і обідав в клясі; змалював голову Луція Вера, розпустного того підручника Марка Аврелія, та голову генія — твір Канови. Потім я перевів його до фігурної кляси і казав йому змалювати на першій почин Антиноя з чотирох боків. За вільної години я приходив до його і підбадьорював жвавого працівника фунтом ситниці да шматком ковбаси. Звичайний обід його був скибка чорного хліба з водою, тай то ще як принесе Тарас води. Бувало отсе і я люблю з Бельведерського торгу тай не втерплю, сяду малювати. Чудовий, вагірцевий твір давньої скульптури! Не дурно-ж то сліпий Мікель-Анджель поміцки любовав з отсього шматка Геркулеса, що відпочиває. І чудно! Якийсь Герсеванов, списуючи вражіння своєї подорожі так певно і художницьки цінує педагогічний твір Мікеля-Анджельо „Страшний суд“, фрески богорівного Рафаеля і інші твори знамениті з скульптури і живописі, а про Аполлона Бельведерського каже, що се нічого більш, як шматок мармуру. Чудно! Після Антиноя мій приятель змалював Германіка і Фавна, що танцює. Одного прегарного ранку я привів його до Карла Великого. Восхиту мого учня не списати: він раював, коли Брюлов ласкаво похвалив його малюнки. Я в роду-віку не бачив людини, щоб була веселішою і щасливішою за те, яким він був кілька днів!

— Чи вже Брюлов завжди отакий добрий та ласкавий? — питав ся він кілька разів у мене.

— Завжди такий, — відповідав я.

— А ота червона світлиця — то його світлиця люблена?

— А вже-ж.

— От як: усе червоне: світлиця червона, канапа червона, занавіски по вікнах червоні, халат червоний, малюнок

червоний. Усе червоне! Чи я побачу ще коли його так близько! Після такого питання приятель мій починав плакати. Я не розважав його. Яка утіха, яка розвага може бути висою за оті щасливі, райські, за оті божественні сльози? „Усе червоне, — промовляв він вдруге — скрізь сльози.“

Червона світлиця була обвішана коштовною абросю, здебільш — східньою. Скрізь прозорі червоні занавіски просвічувало сонце. Я й привик до цієї декорації, тай то на хвилину вона мені вдарила в вічі; а про його вона лишила ся незабутньою до віку. Зазнавши довгого і страшного безталання, він усе забув: і штуку і духове життя своє, і кохання, що отруїло його, і мене, щирого друзяку його і все — про все забув; а червона декорація і Карло Павлович були останніми його словами.

Другої днини я зустрів ся з Карлом Павловичем: він спитав у мене наймення і адресу пана мого protegé, взяв фякра і поїхав, промовивши до мене: „Заходьте у вечері“.

Я зайшов до його.

— Се найбільша свиня у торжовських*) пантофлях! — такими словами озвав ся на зустріч до мене Брюлов.

— Та в чому-ж річ? — спитав ся я, спостерігши, про кого він говорить.

— Річ в тому, що ви завтра підіть до цієї амфібії, нехай вона положить ціну за вашого учня.

Брюлов був не в дусі. Довго ходив він мовчки по світлиці, нарешті плюнув і промовив: „Вандалізм!“

— Ходім на гору, — додав він до мене. Ми мовчки пішли на гору, де були його книгарня, опочивальня і столова. Він ввелів подати світла, попрохав, щоб я що небудь читав в голос, а сам сів кінчати свій малюнок сепією „Сонна одалиска“, до альбома, здасть ся, Владиславлева.

Спокійна наша праця тревала, одначе, не довго: у Брюлова, звати було, що ще не йде з думки „свиня в торжовських пантофлях“.

— Ходімо на улицу. — промовив він закриваючи малюнок.

Ми вийшли і довго вештали ся по набережю, а потім вийшли на „Большой Проспект“.

— Чи він тепер у вас в господі? — спитав ся у мене Брюлов.

— Ні, — відповів я, — він не в мене ночує.

— Ну, дак, ходімо вечеряти.

Ми зайшли до Делі. На своєму віку я таки доволі бачив усяких російських панів-поміщиків і дуків, і середньої руки і хуторян. Бачив навіть і таких, що раз-у-раз перебувають у Франції та в Англії, і з восхитом розповідають про добробут там фермерів і мужиків, а у себе дома останню овечку грабують у мужика. Багацько бачив я отаких оригіналів; але не доводило ся бачити такого оригінала — російського чоловіка, щоб у себе в хаті по грубіянськи прив'язав Брюлова! Цікавість величезно-превеличезно розбирала мене і довго не давала мені заснути: все я думав, та сам себе питав: що воно за „свиня — ота в торжівських пантофлях!“ Цікавість моя, одначе, похолоднішала, коли другого дня вранці став я надягати фрак. Розважність взяла гору: вона повідала мені, що свиня та не така то цікава диковина, щоб ради її поступати ся власним самолюбством, хоча справа вимагала великої жертви. Але-ж от питання: ну, що коли і я — у слід свого великого учителя не видержу жуки? Що тоді?

Розкинувши трохи головою, я скинув фрак, надів своє щоденне пальто і пішов до старого Венеціанова. Він в таких справах людина практична. Йому, певне, нераз і не двічі трапляли ся стосунки з отакими оригіналами і він виходив з них з честю.

Венеціанов був вже за роботою. Він робив тушом список з власного малюнку „Мати навчає дитину молити ся Богови“. Сей малюнок він призначив до альманаху Владиславлева „Утренняя Зоря“.

Я висловив йому з якої причини прийшов до його в незвичайну годину і переказав адресу амфібії тїєї.

Старий покинув роботу, одяг ся і ми пішли на улицу: він взяв фякра, поїхав, а я вернув ся до господи, де і застав

*) Торжок — повіт в історичній губернії Тверської губ., в селі в селі гарними шевськими виробами. Перек.

вже мого щасливого і веселого учня. Веселощі і щастя його ніби щось охмарувало. Він скидав ся на чоловіка, що бажає поділитися з приятелем великою тайною, та боїть ся, щоб тайна його не зробила ся явною. Заким я скинув пальто і надяг блюзу, я спостеріг, що з моїм приятелем щось так, да не так.

— Ну, що новенького? — спитав я у його: — Що ти робив учора у вечері? Як твій хазяїн?

— Хазяїн нічого, — відповів він, недоговоруючи, — а я доки не полягали спати, читав Андрія Савояра, а потім засьвітив ту свічку, що ви мені наділили і малював.

— З естампу малював, чи так що небудь?

— Так, — відповів він, червоноїючи. — Я отсе недавно читав Озерова; мені там сподобав ся „Едип в Афинах“, так я спробував компонувати.

— Добре! Може взяв з собою ту композицію? А ке, лишень, покажи мені.

Він досяг з кишені невеличкий суверток паперу, розгорнув його тремтячими руками і подаючи мені мовив:

— Не встиг пером обмалювати.

Се був перший твір його, якого він відважив ся показати мені. Мені подобала ся його скромність, або певнійше, боязливність; се певна прикмета таланту. Мені подобав ся і твір його своєю простою: Едип, Антигона, а геть далі — Поліник: тільки три особи. У перших творах рідко коли трапляється такий ляконізм; на перші спроби завжди беруть чимало осіб. Молоде виображення, не стискається, не скупчується ся в одно много говорливе слово, в одну ноту, в одну рису; йому треба простору, воно ширяє, та ширяючи часто заплутується ся, падає і розвивається об твердий ляконізм.

Я похвалив його за вибрану їм сцену і порадив читати опріч поезиї, історію, — більш за все і пильнійш змалювати гарні естампи, як от: Рафаеля, Волопато, Пуссена, Одрана. „У твого хазяїна, кажу я, є і ті і сі, от ти і малюй за вольного часу. А книжок я тобі давати му — і дав йому кілька томів „Історії давньої Греції“.

— У хазяїна, — мовив він, беручи книжки, — опріч тих, що висять по стінах, повнісенкий портфель естампів, та він не дає мені змалювати з них; боїть ся, щоб я не попсовав їх... Еге, додав він усміхаючись, я повідав йому, що ви водили мене до Карла Павловича, — і показували йому мої малюнки — і що... [тут він зупинив ся] і що вони... але-ж... я й сам тому віри не йму.

— Що-ж? — перебив я: — він не йме віри, що Карло Павлович хвалив твої малюнки?

— Не йме навіть віри, що я бачив Карла Павловича, а коли я став запевняти, що дійсне бачив, він вилаяв мене дурнем.

Він хотів ще щось казати, але вийшов Венеціанов і внімаючи капелюх мовив, усміхаючись:

— Нічогісененько не було: пан, — як пан. Правда, він мене може цілу годину продержав у прихожій, ну да в їх се звичайна річ. Що діяти: звичай — той же закон. Приняв він мене у себе в кабінеті. Кабінет — от не подобав ся мені. Правда — усе коштовне, розкішно, прегарно, але прегарно по японськи. У первих я зняв бесіду про освіту взагалі, — найпаче про добродійність. Він мовчки довго слухав мене уважно, нарешті перебив і каже: „Да ви висловте мені просто — чого ви з вашим Брюловим хочете з мене? Уже, задав він мені учора ласки! Суцїй американський хижак!“ — та з сїм словом як заревоче! Я був трошки засоромив ся, але зараз отямив ся і поважно висловив йому справу.

— Отак би ви й давно сказали, а то філантропія!... Яка та філантропія! Гроші і більш нічого! — додав він самодовольний. Так вам треба знати: яку я ціну положу? Чи так я вас зрозумів?

— Справді так.

— Так от вам моя ціна: 2500 рублів... Дасте!

— Дамо.

— Він людина ремесна; неминуче потрібна при домі... — ще щось хотів балакати, але я вклонив ся і пішов і от я перед вами, — додав старий усміхаючись.

— Щирим серцем дякую вам.

— Щиро і я вам дякую, — мовив він міцно стискаючи мою руку. Ви дали мені нагоду хоч що небуть зробити на користь нашій прекрасній штуці і побачити чудака, що нашого Великого Карла називає американським хижаком.

Венеціанов добродушно засміяв ся, а потім мовив:

— Я дав свою лепту, тепер справа за вами; а коли не буде вдача, я знов подам ся до англицького клубу. Прощайте!

— Ходімо разом до Карла Павловича, — мовив я.

— Не піду і вам не раджу. Памятайте приказку: не в пору гість — гірше Татарина... У художників — тим паче, та ще вранці!... Се гірше цілої орди татарської.

— За сьогоднішній ранок, — ви примушуете мене червоніти — промовив я.

— З якої речі? Ви вчинили як подобає суцїму християнинові. Ми визначили години про працю і спочинок, але на добре діло нема призначених годин. Ще раз дякую вам щирим серцем за ваші сьогоднішні відвідини. До побачення! Нині ми обїдаємо дома. Приходьте! Та коли побачите Бельведерського, приведіть і його. [Бельведерським звав він Аполлона Миколаевича Мокрицького, ученика Брюлова і загарлявого поклонника Шілера].

Попрощавшись з Венеціановим пішов я переказати Карлу Павловичу скоток власної дипломатії. Але-ж, навіть Лукіяна не знайшов. Липин, спасибіг йому, визирнувши з пекарні, повідав, що вони пішли до портика. [Портяком звали ми будівлю за академічним садом, де були робітні Брюлова, Клода, Заурвейда і Басина]. Я в портик — і там нема. Ідучи поважничі Давіцеті, помітив я біля вікна кучерявий профіль Карла Великого. Побачивши мене, він вийшов на улицу. „Ну, що?“ — питається ся.

— Де ви нині обїдаєте? — спитав я.

— Не скажу, а хіба що?

— А ось що: ходім обїдати до Венеціанова, він вам повідає про амфібію такі дива, яких ви запевне ніколи не чули, тай не почувте ніколи.

— Гаразд! Ходімо, — відповів він і ми рушили до Венеціанова. За обїдом Венеціанов розповів нам подробиці своєї подорожі і коли дійшла бесіда до американського хижака, усї ми зареготали і обїд скінчив ся гомеричним реготом.

Між Великим і Середнім проспектом, в 7 ліній*) в домі Кастюріна товариство художників наймало велику квартиру своїм п'яти пансионерам. Опріч світилиць, що займали пансіонери, там було ще дві салі про вченне; салі були оздоблені античними статуями Венери Медицьської, Аполлона, Германіка і гурт глядяторів. От до сего захистку, замість гіпсової кісткы, я гадав повернути свого учня. Там був ще людський кісткяк; а спізнати кісткяк йому неминуче треба було, тим паче, що він з пам'яті малював анатомічну статую Фішера; а про кісткяк нічого ще не тямив. З такою думкою вдав ся я до секретаря товариства В. З. Григоровича і пішов до його на другий день після обїду у Венеціанова і прохав дозволити моему учневи ходити вчити ся в пансіонерських салях товариства. Григорович ласкаво, замість білета, дав мені цидулку до художника Головні, що жив укупі з пансионерами, наче-б то старшина.

Не треба-б було мені зупиняти ся на такій мізерній людині як отой Головня; але-ж такі люди взагалі рідко трапляють ся, а поміж художників і поготів, так я повідаю дещо про його.

Різко змалювана фігура Плюшкина — бліда перед антихудожником Головню! У Плюшкина була, принайшні, молодість, значить і радощі, хоч не повні, не ті радощі, що ликують, а все-ж таки радощі, а от, у сего бідолахи нічого й похорого не було на молодість та на радість. Він був на пенсії у товариства художників. Коли по програмі академії він на конкурсе на другу золоту медаль мусив малювати „Адама і Еву над труном свого сина Авеля“, йому треба було жіночу модель; а в Петербурві розжити ся на модель не легко: головня річ — не дешево можна достати. Головня розскинув головою і вдав ся до щедрого мецената художників і тодішнього голови товариства до Киніна, просячи замоги, се-б

*) Лініями в Петербурві зовуть ся улиці. Перек.

то грошей, щоб начиняти натурщицю. Взявши в Кикина сотню рублів, він зашив їх в матрац, а первістну красуню змалював з тієї ляльки, що малярі-живописці уживають про драпировку.

Хто відає яку велику вагу про молодого художника має золота медаль, той арозумів огидливу душу молодого скарєда. Перед ним Плюшкин — просто людяга. До отсего виродку морального і вдав ся я з запискою Григоровича і з моім прекрасно-моральним знайденятком. На перший раз я сам взяв з шахи кістяк, посадив його на стілець, надавши йому виду найголінішого гуляки. Визначивши легенькими рисками загальне положення кістяка, я кавав своєму учневи намалювати подробиці. Через два дні я з великою утіхою рівняв його малюнок до анатомічних літографованих малюнків Басина і спостеріг, що подробиці у його виразніше і вірнійше. Але тут може бути вишвате те шкло, через яке я дивив ся на свого знайду, може воно приблїшувало. Та вже як там воно було, а мені його малюнок сподобав ся.

Він малював далі кістяк, надаючи йому різних станувиц і статуу повішеного Апольоном Мідаса. Усе йшло гаразд,

вибачте: він у мене рисувальник, а самі, здорові, тямте, що значить рисувальник у нашій роботі... Але як вам здасть ся: чи спроможеє ся-ж він постачити замість себе робітника?

— Я постачу.

— Ви? — спитав ся хозяїн, дивуючись. Да з якої-ж речі? Яка вам користь, що ви клопочетесь?

— Так собі! — відповів я; — просто знечева, собі на втіху.

— Гарна втіха: безбач роскидати гроші. Мабуть у вас їх і кури не даьобають, — мовив він і усміхнувшись самодоволений спитав у мене:

— От приміром, за патрети що ви берете?

— Всяково, як до патрета, — відповів я вгадуючи до чого він річ веде: — от як би з вас, дак більш сотні не візьму.

— Е, ні: по сотні карбованців беріть з кого іншого, а з мене — коли-б взяли десяток, тоб се — сюди й туди.

— Ліпше ми зробимо ось як: — мовив я, простягаючи до його руку: — відпустіть до мене місяців на два вашого рисувальника, от вам і патрет буде.

Старости. [Рисунок Т. Г. Шевченка].

своєю чергою. Своєю чергою минала зима і близил ся весна. Учень мій, очевидячки почав хіриги, зблїд, став чогось журити ся.

— Що отсе з тобою? — питав я його: чи ти дужий?

— Дужий, — відповідав він журливо.

— З якої-ж речі ти плачеш?

— Я не плачу, я тільки так.

Так, а слюзи річкою ллють ся у його з очий гарних, да виразних. Жадним чином — не можна було мені вгадати, що з ним: починав вже я думати, що може часом чи не Амурова стріла вразила його молоде серце непорочне. Аж ось, одного ранку, майже весняного, він повідав мені, що не можна вже йому щодня ходити до мене, тому що з понедїлка розпочнуть ся роботи і він повинен знов окрашувати паркани.

Я, як зумів, підбадьорив його, але про заходн Карла Павловича — ні телень, більш через те, що й сам я не відав нічого такого, на щоб можна було покладати надїю.

У недїлю навідав ся я до його хозяїна, гадаючи, чи не можна йому замість мого учня взяти простого маляра.

— Чом не можна — можна — відповів хозяїн, — доки ще не розпочинали ся роботи живописні, а тоді вже годї...

— На два! — промовив він міркуючи; — на два богацько буде, не можна, а от на місяць — нехай.

— Нехай і на місяць, — відповів я і ми, буцїм ті баршники перебили руки.

— Коли-ж почнемо? — спитав ся він у мене.

— Про мене хоч і завтра, — відповів я надягаючи капелюх.

— Куди-ж се ви? Без могоричу не можна.

— Дякую вам! Нехай вже як скінчу, тоді й могорича. Прощайте!

— До побачіння!

Один місяць на волі, між довгими літами неволі — хїба се богацько значить? Те саме що в мірці маку — одно зернятко! Увесь отой щасливий місяць приятель мій радовав мене. Його лице молоде да виравне сяло такими ясними радощами, таким повним щастєм, що я, нехай вже Бог простить, завидував йому. Убога, але чепурна одежа його здавала ся мені модною; навіть фригова його шинеля здавала ся мені басвою — найліпшою басвою. У М-те Юргенс за обїдом ніхто не позирав косо то на його, то на мене. Значить не сам я бачив таку перемену. Раз якось в отакій щасливий день ішли

ми до Юргенс і на Великому Проспекті зустріли Карла Павловича.

— Куди се Бог несе? — спитав він у нас.

— До мадам Юргенс — відповів я.

— То й я з вами. Мені щось отсе їсти захотіло ся — мовив він і взяв з нами в третю лінію.

Карло Великий любив ради-в-годи навідатися до М-ше Юргенс: йому подобала ся не сама привітна Юргенс, не служниця її Олімпіада, що була у небіжчика Петровського за модель на Агар, йому — яко сущому артистови, подобало ся наше товариство різнохарактерне. Тут можна було побачити і вбогого працівника, урядника в сенату і студента з університету, худорлявого і блідого, що ласував обідом за гроші, на які розжив ся у заміжного бурша гуляки за переписування лекцій Фішера. Чимало й чимало можна було тут побачити такого, чого не побачиш ні у Дюма, ні у Санжоржа.

Юргенс відводила йому стіл в окремій світлиці і давала яку-будь особливу страву, зготовлену на швидку, але він, яко сущий соціаліст, завжди сего цурав ся. Одначе нині звелів влаштовати стіл в окремій світлиці на трох чоловіка і послав Олімпіяду до Фокса принести пляшку Джаксона.

Юргенс землі під собою не чула, так бігала, так метушила ся, що трохи було не здерла з голови новий парик укупи в чепчиком, скоро нагадала собі, що ради такого дорогого гостя треба надягти ліпшого чепчика.

Брюлов для неї дійсне дорогим гостем був. З того самого дня, як він зайшов до неї вперше, столовників почало більшати у неї що дня, да все не абиякі: не голота яка, як ото художники, студенти да урядники сенатські, а такі люди, що їм треба і пляшку Медоку і якогось незвичайного бешкету. Нагуральна річ: коли платять 20 коп. за те, щоб подивити ся на даму з Амстердаму, так чом же не заплатити 30 коп., за те, щоб подивити ся на Брюлова!

Учень мій мовчки сидів за столом блідий. Мовчки випив він шклянку Джаксону і мовчки стис руку Карла Великого; мовчки прийшов і до господи і не роздягаючись упав на долівку і проплакав увесь останок днини і цілу ніч.

Ще цілий тиждень був перед нами, заким скінчить ся його воля; але другого дня після отого обіду, він згорнув свої малюнки і, не промовивши до мене ні слова, вийшов за двері. Я думав, що він пішов звичайно в сему лінію, і не спитав його: куди він іде. Прийшов обід, а його нема: і ніч прийшла, а його нема. Я злякав ся і не тямив, що й гадати. Вернув ся він вже на третій день у вечері незвичайно блідий і збентежений.

— Де се ти був? Що з тобою? Чи дужий ти? Чи мабуть не здужаєш? — питаю у його.

— Не здужаю, — ледві промовив він.

Я послав сторожа за лікарем Жадовцевим, а сам взяв ся роздягати його та положити на постіль. Він, наче та дитинка тиха, слухав ся. Жадовець помацав живчика і порадив мені вирядити недужого до шпиталю, бо, каже, гоїти горячку дома з нашими обставинами, — небезпечно.

Я послухав ся і того-ж таки вечера відвіз свого бідолашного учня до шпиталю Сьв. Марії Магдалини. Дякуючи лікареві Жадовцеву, недужого взяли до шпиталю, не вимагаючи прописаних формальних заходів. На другий день я дав вистяжку хозяйнови про отсю пригоду і він вже справив усі приписані формальности.

Я провідував його що дня по кільки разів. Кожного разу, коли я виходив з шпиталю, туга брала мене все більш та більш. Я так привик до його, так з ним сирпятив ся, що без його не тямив, де й подіти ся. Піду отсе було на Петербурську сторону, заверну в Петровський Парк, виїду до дач Соболевського, тай знов назад до шпиталю... А він все ще горить, наче в огні. Питаю у сиділки: чи не приходив до себе? Ні! Заговоруть ся? „Все одно: червоний та червоний“. — А більш нічого? „Нічого“. Я знов на вулицю; перехожу через Тучків міст, вихожу на дачи Соболевського і знов до шпиталю.

Отак минуло вісім день. Девятого дня він прийшов до памяти. Коли я підійшов до його, він подивив ся на мене так шильно, виразно, сердечко, що з й до віку не забуду того

погляду! Хотів він щось промовити, тай не спроміг ся; хотів простягти до мене руку та тільки заплакав... я пішов собі...

В коритарі зустрів я чергового лікаря, він повідав мені, що небезпечність минула, молода сила вяла гору.

Заспокоєний добрим лікарем я вернув ся до господи. Запалив цигаро, воно щось погано курить ся, я кинув його і пішов на бульвар. Усе щось не по мені, усе мені чогось бракує. Я пішов в академію; зайшов до Карла Павловича; його нема в господі. Вихожу на набережжя, аж він стоїть собі біля величезного сфінкса і дивить ся, як по Неві, що вже визволила ся зпід криги, плине човник з веселим товариством, а за ним простягаєть ся тонесенька доріжка срібна.

— Ви були в майстерні у мене? — спитав ся він привитавшись.

— Ні, не був.

— Так ходім.

Ми пішли мовчки. В майстерні сидів Липин. Принісши палітру в сьвіжими красками, він сидів на спокійному фотелі і любовав з патрета Жуковського, на котрому ще не позасихало підмальовування. Коли ми вийшли, Липин зіскочив, засоромив ся, наче школяр той, що злапано його саме на провинности.

— Сховайте палітру, я сьогодні не малювати му, — мовив Брюлов до Липина, сівши на того самого фотеля. Принаймні з пів години мовчки дивив ся він на свою роботу, а потім каже до мене:

— Треба, щоб погляд був м'якший; його вірші такі м'яккі, солодкі... Чи правда?

І не діждавшись моєї відповіді мовив:

— А чи відаєте ви, на що піде отсей патрет?

— Не відаю — відповів я.

Ще минуло мовчки хвилини десять, потім він взяв каше-люха і промовив:

— Ходім на улицу, я розповім, на що я малюю сей патрет.

Вийшовши він і каже:

— Ні, я передумав; про такі речі до сього часу не розповідають; і жартовливо додав: та я левен, що ви не цікаві.

— Коли ви того бажаєте, — відповів я, — так нехай воно лишить ся загадкою для мене.

— Але тільки до другого сеансу. А що, — як ваш protégé? Ліпше йому?

— Почав приходити до памяти.

— Значить небезпечність минула?

— Принаймні так лікар каже.

— Ну, до побачення! — мовив він подаючи мені руку. — Зайду до Гільберга. Ледві він горопаха одужає, — додав Брюлов журливо і ми розійшли ся.

Мене занадто заінтересував отой патрет. Я вдалека вгадував, на що його призначено; вельми-превельми жадав я запевнитися, чи не помиляю ся я, одначе у мене досить було хорообрости, що я навіть не натякнув Брюлову! Правда — одно чудового ранку я зайшов до Жуковського ніби того, щоб полюбовати з сухих контурів Корпеліуса да Петра Гесе, дійсне-ж зайшов я — з думкою, чи не довідаю ся часом чого від його про той патрет. Але-ж! я помилив ся. Кленц, Вальгала, Пінакотека і взагалі Монахів забрали цілий ранок; навіть про Дісельдорф не було вгадки, а патрета просто буцім і на сьвітлі не було! Вікопомний Василь Андрієвич з восхитом хвалив германську штуку: хвалу його перебив граф М. Ю. Вельогорський, що зараз прийшов до його. Жуковський, вказуючи на мене, промовив до його:

— Ось хто виноватий, він спричинив ся вашого клопоту.

Граф з почуттям стис мою руку. Ще як прийшов слуга і промовив наймення невідомого мені „превосходительства“, дак я годі примірковав собі відповідь. Але-ж спостеріг, що моя гадка не до ладу буде. Я поклонив ся і пішов, як кажуть, піймавши облизня.

Тим часом молода сила брала своє. Мій учень, наче той велетен в казці, оживав і набирав ся сили не днями, а годинами. Пролежавши два тижні на горячку, він потім за тиждень став на ноги і ходив, правда, обираючись на ліжку. Одначе був він такий сумний та невеселий, що я — не уважав на

заборону лікаря розмовляти з ним про духові речі, і якось спитав його :

— Ти подужуєш? Тобі весело? Чого-ж сумуєш?

— Я не сумую, мені весело, але сам не тямлю, чого я бажую... я хотів би читати.

Я спитав ся у лікаря: чи можна йому читати?

— Ні, не треба, а чого серйозного і поготов.

— Що-ж мені з ним діяти? Бавити ся з ним — я не можу, а більше вічим у мене допомогти йому.

З отакою важкою думкою, згадав я „Перспективу“ Альберта Дюрера, що я колись учив-учив тай покинув, не дійшовши до толку. І чудно: згадав я плутанину Альберта Дюрера, а зовсім забув про гарний підручник до лінійної перспективи нашого професора Воробєва. Нариси до сего підручника були у мене в портфелі, правда — не упорядковані. Я зібрав їх, і порадившись з лікарем, віддав їх своєму учню укулі з циркулем і трикутником і тут же проказав йому першу лекцію лінійної перспективи. Другу і третю лекцію не треба вже було йому внаговувати, бо він так швидко одужував і добре розумів математичну науку, хоча не знав чотирох правил арифметики.

Лекції перспективи скінчили ся. Я прохав старшого лікаря випустити мого учня з шпиталю. але він довів мені, що йому треба ще цілий місяць перебути під лікарським доглядом, доки цілком одужає. Мусів я згодити ся, хоч і щеміло на серці у мене.

За увесь той час часто трапляло ся мені, зустрічати Карла Павловича. Двічі, чи тричі бачив патрет Жуковського. Розмовляючи з Брюловим, помічав я натякання його на якусь тайну, але й сам не тямлю, чому я відводив в розмові його отвергість. Наче я чогось бояв ся, а тим часом майже вгадував ту тайну. І вона небагом стала явною. Рано вранці 22. квітня р. 1838 приходить до мене власноручна записка В. А. Жуковського. Пише він: „Високоповажаний Н. Н. Завтра по одинадцятій годині приходьте до Карла Павловича і ждїть мене там; ждїть невідмінно, хоч би як я пізно приїхав. В. Жуковский. Р. З. Приведїть і його з собою“.

Сльми облив я отсю сьвяту записку! Я стис її в кулаці, в кишеню не положив, боячись щоб не згубила ся, і побіг до шпиталю. Швейцар мене не пустив, кажучи: „ще рано, пане-добродїю; недужі ще сплять“. Се мене трохи схолодило, я взяв з кулака записку, розгорнув її, перечитав її трохи що не по складам. Знов згорнув бережно, і положив в кишеню да повагом і пішов до господи, дякуючи в душі дверникови за те, що він не пустив мене.

Давно, вельми давно, ще в школі, нишком від учителя читав я знамениту „Перелицьовану Енеїду“ Котляревського і

„Коли чого в руках не маєш,
То не кажи, що вже твоє“.

Отсі вірші так глибоко вкоренили ся до мене в пам'ять, що й тепер, промовляючи їх, я часто припасовую їх до діла. Вони прийшли мені на думку і тоді, як я вертав до дому. Справді: чи був же я певен, що ота сьвята записка належить до його справи? А вже-ж ні: тільки серце чуло; але-ж серце часто помиляєть ся. А що як би воно й на сей раз помилило ся? Яке-б то велике лихо занодїяв я, та ще кому: дорогому мені чоловікови. Я аж злякав ся сїєї думки!

За отсю довгу добу я разів з двадцять підходив до дверей Карла Павловича і не тямлю, чого з якимсь острахом вертав ся назад. Подзвонив я, прийшовши в двадцять перше, Лукіяні визирнув з вікна і мовив: „Нема їх в господі“. У мене, наче гора упала з пліч; будїя я вчинив якусь величезну подїю. Нарешті я вітхнув спокійно.

Бадьоро виходжу я на третю „лїнійю“ і стріваю Карла Павловича. Я ні в сїх, ні в тих. Хотів навтікача, але він синив мене питаючи:

— Чи ви одержали записку Жуковського?

— Одержав, — ледві чути відповів я.

— Добре! Приходьте-ж завтра о годині 11-ій. До побачення... Еге: коли можна приведїть і його з собою.

— Ну, — подумав я, — тепер вже певна річ. . . Одначе-ж..

„Коли чого в руках не маєш,
То не кажи, що вже твоє“.

Минуло кілька хвилині і отся мудра наука парюю вилетїла з моєї дуже непрактичної голови. Мене обгорнуло непоборене бажання привести завтра до Карла Павловича мого хворого. Але чи позволать лікар? От питання! Щоб відповісти на його, я пішов до лікаря: він був в господі. Я розповів йому, чого прийшов. Він розказав мені кілька таких фактів, де несподівані радощі, або горе, спричинювали ся божевільству. „Тим паче, — додав він, — що ваш протеже ще не зовсім видужав з горячки“. На такі доводи — нема що казати. Подяковав я лікарєви за пораду, поклонив ся і рушив на улицю.

[Далї буде].

Листи М. Шевченка до А. Ф. Кухаренка.

I.

Батьку Отамане Кошовий і Мій Єдиний Друже!

Треба-б було мнї на тебе сердця, та ні, розсердь ся ти перше на мене. Розсердь ся ти на мене, за те що я втोरїк ще, аж у апрїлі місяці получив твоє письмо ласкаве од М. М. Лазарєвського та не промовив тобі й півслова й досї; хоч би подякував за ті 10 карбованців (,) що ти во ім'я моє дав якомусь моему братові Петрові Шевченку. Спасибі тобі, мій Друже єдиний. У мене єсть брати Микита і Єсип, а Петра нема, Бог єго знає відкіля він узав ся? Та дарма! Нехай собі здоровий буде! А ти здоровий і багатий не сердь ся-ж на мене (,) мій друже єдиний, що я й досї до тебе не написав хоч на клаптику паперу. Як-би сказати, що ніколи було, то таке слово смердїло-б брехнею, а я не пошлю тобі смердячого слова.

А тепер я захожую ся сердця на тебе, Отамане наш, батьку кошовий! Мабуть ти давно в землях християнських не бував і доброї мови християнської не чував, що зовеш мене закадышнымъ другом. Чи-ж чути було коли небудь між християнами таке бридке паскудне слово? Мабуть, ти, батьку забув нашу християнську мову і до тшенту побусурманив ся? Та дарма! зови як знаєш (,) тільки не забувай твого іскреного Т. Шевченка.

У нас тут складаєть ся Хата, то чи нема часом у тебе якої доброї деревини на крокву, або й на сволок. Як є (,) то присилай її на Імя П. А. Куліша. Або в академію художеств Т. Г. Шевченку. Поцілуй тричі за мене свою стару і своїх діточок.

Не сердь ся на мене (,) мій друже єдиний (,) що я тобі пишу так не багато. Я ще й досї не відпочив після тїї проклятої неволї. Як одпочину (,) то напишу тобі за одним заходом аркуш, або й два.

Чи ти читав Оповідання Марка Вовчка? Як не читав, то я пришлю тобі.

17 января 1859. С.-Петербург.

II.

1860 року 25 марта.

Батьку Отамане Кошовий!

Посилаю тобі к великодню замїсь писанки Хату і не журнал (,) а тільки альманах, попередник нашого будущего журнала О сн ова. Начнетця він з того року. Збіррай (,) батьку (,) чорноморську запорожську старовину та присилай на моє ім'я (,) а я передавати му в редакцію. Треба-б багато тобі дечого написати та ніколи; нехай другим часом. Цїлую твою жінку і твоїх діточок, а тебе аж тричі. Згадауй інколи щирого твого Т. Шевченка.

Т І Н И.

[БЕЗСМЕРТНОМУ Т. ШЕВЧЕНКУ].

Над грядю гір високих,
Що лежать понад Дніпром,
Ізза хмар поодиноких
Летєть ся сяєво срібром.
Врешт хмари розступились,
Виплив місяць на блакить,
Чорні гори освітились
І змінилось все у мить:
На горі з'явилась хата,
Поруч з нею хрест засяв,
А по згірю дід вусатий
Тихо, любо пошожав.
На горбок зійшов старенький,
Став дивитись на Дніпро,
Що між гір котив тихенько
Чисті хвилі, як срібро.
Сяє Дніпр, гуляють хвилі,
Села сплять, гора мовчить,
Дід стоїть і вуси білі
Тихий вітер шерудить...
— „О, моя сьвята Україно,
О, мій краю дорогий,
Пишна ти моя родино
І бездолний краю мій!
Рік за роком пролітає,

А ти все собі сумна,
Смутну пісню Дніпр сьпіває,
Разить серце аж до дна.
О, мій друже, мій славуго,
Хвилі дужше розганяй
І як вільний, некутий,
Вільну пісню засьпівай!¹
Тиха хвиля „лїдугана“
Зашуміла, загула,
Нїби справді та догана
Її серденько пройняла.
А старий очий не зводить,
Слуха пісню ту сьвяту
І байдуже, що надходить
Другий дїд на гору ту.
Надійшов зовсім близенько,
Уклонив ся, шалку зняв
І старому приязнько
Свій привіт казати став:

— Поклін тобі від України,
Поклін тобі від Галичан,
Поклін від діда і дитини,
І від панів і від селян!
Ровправ, Тарасе, хмурні брови,

Навколо весело дивись,
Наш край наблизивсь до обнови,
На ноги діти підвелись.
Ти тілом зник, але твій дух
Русь-Україну оживив
І міцний до свободи рух
З дороги каменя звалив.
Імя твоє, на славу України,
Міцнійше мармуру у справах залягло,
На йому край мурує тверді стїни,
Воно життє родині наддало,
Диви ся-ж весело на рідну Україну,
Ти вмер і оживив родину!
— О, Леонїде, брате мій, —
Почулась радісна відмова, —
Росте, живе наш край сьвятій,
Цвіте наука, пісня, мова!...
Сюди, мій друже, ближе йди,
Україна Господа вблагала!...
Моїмось, друже!... І діди
На тій горі молитись стали.
На велетнів дивив ся зірок мир,
Блискучі паруси їх голови покрили
І... зникли в сяєві блискучих зір
Українські великі сили.

М. Школиченко.

Нові матеріяли до житєписи Т. Шевченка

подані проф. М. Стороженком.¹⁾

Проф. М. Стороженко, за дозволом російського міністра внутрішніх справ І. Н. Дурнова, переглянув матеріяли дожитєпису Т. Шевченка, що спочивають в архіві департаменту поліції в Петербурзі а відносять ся до періоду заслання поета в салдати до Орської кріпости. Згадані матеріяли містять ся в двох великих томах під написю „Дѣло о художникѣ Шевченкѣ“; вони важні не лиш для житєпису поета, але і для его творчої діяльности. Згадане „Дѣло“ містить в собі, крім урядової переписки, Шевченкову поему під заг. „Осика“,²⁾ листи різних осіб до Шевченка, два альбоми з его рисунками і поезіями, між котрими єсть кілька цілком незваних, і т. п. Шевченка, підозріного о належанє до Кирило-Методієвського братства, арештовано дня 5. цвітня 1847 р., коли переїздив через Дніпро, повертаючи з чернігівської губернії. При арешті забрано у нього, а кївський цивільний губернатор переслав до третього відділу власної царської канцелярії отсі папери [вони й знаходять ся при „Дѣлѣ“]: 1) Поема „Осика“ і звістні поезії „Русалка“, „Лилєя“ і „149-ий псалом Давида“. 2) Два листи Квітки [Основаєнка] до Шевченка. 3) Кілька поезій Чужбинського, Андруського і інших. 4) Обширний лист П. Куліша, з дати: Петербург 25. липня 1846 р., з тонкою естетичною критикою поезій Шевченка, котрою Ш-ко і покористував ся. 5) Лист княжни Варвари М. Рєніної до Шевченка з датою 9. грудня 1845 р.

З сього листу В. М. Рєніної виходить, що гуманна княжна не тільки була щиро прихильна до самого поета, але й загадувала помощи убогій родині Ш-ка — мабуть при помочи складки між знакомими викупити єї на волю. Княжна писала в тім листі насамперед, що посилає Ш-ви два н-ри

¹⁾ Гл. „Кієвская старина“ 1893, за місяць Март, на стор. 460—469.

²⁾ В збірниках творів Ш-ка вона має заголовок „Вїдьма“. Позаяк поетови довелося відтак реститувати єї з памяти, то не дивно, що у всіх виданнях вона приходить в формі значно зміненій, а особливо скороченій. „Осика“ розпочинає ся вступом, котрого нема в друкованих виданнях. Ось перші чотири вірші сього вступу:

Росте в полі на могилі А там вїдьма похована.
Осика залягтє, Хрестїть її, дівчата! і т. п.

„Отечественныхъ Записокъ“, котрих він мабуть не читав. Потім доносячи йому, що єї приятелька Глафіра Іванівна Пєсєл входить замуж за Дуїїна-Борковського, так далі пише: „Жадую, що не могу прислати вам чогось приємнійшого до читаня, але я тепер зовсім нічого не читаю і дуже бажала би прочитати ваші нові твори. Дуже жаль, що ви так легкодушно залишили добре діло для своєї рідні. Жаль єї, а маркотно перед усіми, кого я втягнула в сю справу. Але то добре, що ви працюєте. Пора вам, справді, залишити не поезію, але те, що ви називаєте поетичним житєм“. Тут натяк на велими веселе житє в компанії Закревського і інших членів товариства „мочемордія“.

Початок 1847-ого р. Шевченко провів у Борані у свого приятеля, поета Забліи. Сам Ш-ко в листі до Костомарова з дня 1-ого лютого писав, що він за той час нічо не писав, а радше походжав „коло чарочок“. В другій половині лютого виїхав до Сєдєва до А. І. Лизогуба і тут уже взяв ся добре за роботу: написав поему „Осика“ [дата: Сєднів 7. марта 1847 р.] і приладив до друку другу частину „Кобзаря“, в котру мало увійти все, що написав по 1840 році [то єсть по році виданя першої частини „Кобзаря“].

Дня 17-ого цвітня 1847 р. Шевченка привіз квартальний надзорець кївської поліції Гришков до Петербурга і віддав до Ш-ього відділу. При протоколі Ш-ко всі питаня слідчого дотично належаня до Кирило-Методієвського товариства заперечив, а позаяк і візнаня других арештованих его в тій справі не обтяжали, то се залишено, а слідство перейшло на поле літературне. На запитанє слідчого: чи Ш-ко признає ся до авторства приписуваних ему пасквільних поезій, поет притакнув і, як стоїть в протоколі, пояснив тим, що обурював ся, коли глядїв на дикість кріпацького права, а приписуючи правліню вину, що воно такі річи допускає, а нерозуми свого позволяв собі в розмовах і в поезіях зухвало виступати проти верховної власти, але тепер того щиро кає ся. По шісттора місяця вязниці в Ш-ім відділі Ш-ка, на приказ царя, призначено до оренбургського корпусу на салдату а правом вислуги, під найстрожший надзїр, а заборозю писати і ри-

сувати. А що 5-ий баталіон оренбургський, до котрого призначено Ш-ка, стояв в Орській кріпості, то туди вислано поета зараз потім, як 9-ого липня прибув до Оренбурга. Вістка про заслання Ш-ка на салдата прикро вразила приятелів его на Україні. Вони не маючи змоги допомогти поетови, могли тільки дораджувати ему, щоби кріпив ся, терпів, а вони будуть молити Бога за нього. З приятелів перший написав до Ш-ка лист А. І. Лизогуб, довідавшись в Києві від маляря Сажина, що Ш-ка заслали до Орської кріпості. Він писав поетови [по українськи]:

„Був я сього року у Києві і вельми врадував ся, як прочитав Ваш лист, коханий Тарасе Григоровичу! Дякую Господа, що наділив Вас терпінням. Молюсь Господеви за Вас, щоб він піддержав Вас, щоб дав силу і волю нести хрест, хоч дуже важкий, що Вам післав, без жалю на Господа і на людей. Коли виноват, терпи, що Бог післав, і дякуй Господа; коли здасть ся, що й не виноват а Бог карає, усе таки дякуй Господа, писано бо: кого люблю, того й караю, а кара і испитаніє боже завжди добро нам суть, бо роблять нас лучшими, до бідних милостивими, до терплящих жалостливими, тоді і ми самі дучше шануємось і других більше жалуємо і усякого чоловіка за брата маємо, а коли робимось лучшими, то і до Бога нам ближче. Не знаю, хтось писав, що нещастя — таке страшило, що має голову світлу, як сонце, а ноги залізні; коли хто, страшна алякавшись, упаде на землю, то воно його розтонче своїми важкими ногами; коли-ж не алякавшись зирне йому в вічі, тоді лихо зробить ся чоловікови добром. Терпіть же і Ви, коханий Тарасе, і дякуйте Бога і Бог Вас помилує, дасть покій і тихую радість серцю, щастя на небі і пошле прощеніє і милость на землі“. [Писано в Одесі 21 жовтня 1847.]

У відповіді Лизогубови Шевченко запитує про княжну Репнінову, до котрої писав передше, але не дістав ще відповіді. „Скажіть їй, як побачите, або напишіть, нехай до мене напише хоть одну стрічку; її прекрасная добрая душа частенько навідує мене в неволі“ — писав поет. Лизогуб поснішив ся передати просьбу поета Репніновій, котра пробувала тоді також в Одесі, і княжна написала тоді до Шевченка перший лист [без дати, але при кінци 1847 або в початку 1848 р.]. Вона писала [по російськи]:

„Тарасе Григоровичу! Нехай Господь Всемогутий може Вам понести до кінця тяжкий хрест Ваш тою вузкою і скорбною стежкою, котру Він проложив нам любовю і кровю своєю! За Вас багато-багато молитв, а молитва дармо не пропадає. Коли Вам стане сумно, погадайте на смерть. Коли-б Ви знали як та гадка потішає; за нею йде думка про житє що не старіє ся, безгрішне і вічне. „Христе, свѣте истинный, просвѣщающий и освѣщающий всякого человека, грядущаго въ міръ, да знаменуется на насъ свѣтъ лица Твоего, та въ немъ узримъ свѣтъ неприступный молитвами Пречистыя Твоея Матери. Аминь“. Ось Вам молитва, що містить в собі все, чого я бажаю Вам з глубини душі в заміну за всі утрати і скорби Ваші. Нехай перебуває з Вами благодать і дар св. Духа. Прошайте або радше до побаченя радісного і загального“.

Далі на тім листі дописала А. І. Псьол [по російськи]: „Я певна, многоповажаний Тарасе Григоровичу, Ви не здивуетесь, що я пишу до Вас, хоч в товариствах, де ми інколи стрічались, ні разу не говорила з Вами. Віддалина робить мене сьмілішою, при тім я й маю потрібне право бути для Вас не чужою. [Тут кілька стрічок сама А. І. Псьол перечеркнула]. Протягаю до Вас руку і прошу Вас, добрий Тарасе Григоровичу, уважайте мене за давню знакому. Дай Вам Боже побачити ся в світі Ёго. Бог видить, як би я бажала, щоби Вас бодай не виганяли з Єдена. Нехай перебуває Він усе з Вами і не допустить умерти Вам для високого і прекрасного! Ні, не може бути, щоби в душі Вашій, в котрій сповнялись дари чистої поезії, де розгомонювали такі урочисті гимни, не може бути, щоби в ній запанувала коли небудь погань пустки! Не бійтеся того, Тарасе Григоровичу, за Вас так багато молитв сестер Ваших по Христу“.

Письмо княжні; В. Репнінові відлинуло як найкрасше на Шевченка. Він бачив, що про нього не забули, не вилетіло його, і се підбадьорило его духа, засіяло в его душу

надію. Відповідаючи княжні поет просить писати до нього по змозі найчастійше. „Молитва і Ваші щирі письма більш усього допоможуть мені нести хрест мій“. І просьба его була вислухана. Княжна, посылаючи поетови давно бажану книжку „Избранныя мѣста изъ пирениски съ друзьями Гоголя“, долучила дуже сердечне письмо [воно находить ся в „Дѣлѣ“].

„Я надію ся — писала княжна [по російськи] —, що сі стрічки до свята [Великодня] дійдуть Вас. Нехай воскресне Христос в душі Вашій, мій добрий Тарасе Григоровичу, нехай освятить Він душу Вашу, нехай просіає у Вас ласка свята! Осе мої бажаня. Завтра я за Вас вииму часточку. Я все молюсь за Вас, я Вам бажаю так багато найкрасчого, найліпшого. Прошу Бога, щоби Він дозволив мені побачити в царстві Своім. Там усе буде ясно, свята, блаженно! О, зверніте туда вір душі Вашої, не забувайте, що у Вас тут єсть приятелі щирі, бажуючі Вам того, чого бажують собі. Глафіра виїхала до Києва до недужої сестри, що готовилась до убажаної кінчини. Яка-ж то очищена благословенна душа у Тані! Матуся Вам кланяють ся. Нині не могу писати багато — готовлюсь до сповіди. Простіть мені усе, в чім я не сповнила супроти Вас довгу християнського. Чинити добро душі брата — се обовязок, котрий ми надто часто спускаємо з ока. Нехай милосердіє Господне і Ёго добрість покрие усі ваші занедбаня! Прощайте, мій добрий Тарасе Григоровичу, нехай спочине на Вас мир Христа Спаса! Вам душею віддана — Варвара Репнінова. 19-ого марта 1848 р.“

До листу княжні долучила А. І. Псьол прегарний український стихотвір, котрий мусів дуже утішити поета:

Молим Тебе, Боже правди, Боже благодіині, Не покидай сиротю У степу пустяній Брата нашого! Як батько, Як рідная мати Озовись до його душі, Не дай унівати! Збери, Боже, наші сльози В темнієньку змарку	І, як серцю розбитому Стане нудно, жарко, — Тоді нехай вони бризнуть Як дощак весною. Зроби чудо! — вони стануть Святою водою Живущею, цілющою — Всі рани загоїть, Як в купелі викупає І душу напоїть.
--	---

Наведений стихотвір свідчить про мочучий вплив Шевченка на розвиток української поезії. Люди, вчтучуючись в его поезію, мимохіть давались поривати его приміром, ішли его слідком і свої думки й почутя убрали в форму поезії, котра що до краси мало уступас Шевченкові. Шевченко в ранній своїй знаменитій поезії „Думи мої, думи мої“ висказав, що найкрасшою нагородою для нього будуть сльози українських красунь, що проллють ся над его віршами. Засланий далеко на схід, засуджений в салдати, мусів безталанний вигнанаць відчути високе моральне вдоволенє при думці, що его праця не пропала дармо, що високо поважаючи его красуні виплакали своє горе по нім римованими сльозами....

Вся переписка Т. Шевченка з княжною мабуть не доховалась, але чимало листів все таки полишило ся в оригіналі. „Кіевская Старина“ помістила в лютім 1893 р. на стор. 261—273 сім листів Шевченка до княжні із заслання, а між тим знаходить ся і перший з тої фази поетового житя лист писаний [в мові російській] в Орській кріпості дня 24. жовтня 1847 року.

Лист той в перекладі на нашу мову звучить дослівно ось як:

„Орська кріпость 24. жовт. 1847. За Вашим заходом, добра моя Варваро Миколаївно, мене призначили до київського університету, і того самого дня, коли прийшло іменоване, мене арештували і відвели до Петербурга 22. квітня [девя для мене незвичайно памятий] а 30. мая мені прочитали конфірмацію і я був уже не учитель київського університету, а рядовий салдат оренбургського лінійного гарнізону!

О какъ невѣрны наши блага | Какъ мы подвержены судьбѣ!

І тепер животію в киргизському степу, в убогій Орській кріпості. Ви певно розсьміялись би, як би побачили мене тинер. Представте собі найнеповоротливішого гарнізонного салдата стріпихатого, неголеного, з чудовищними вусами, — отсе то я, сьмішно і сльози котять ся; що діяти? так угодно Богу. Видно, я мало натерпів ся в своїм житю, і правда, що передущі мої терпіня, в порівнаню з нинішними, були діточі сльози; гірко, невитерно гірко! і при всім тім з доти мені

„Невольник“. Т. Г. Шевченка. [З картини К. Трутовського].

найстрожше заборонено рисувати що небудь і писати [крім листів], а тут так багато нового: Киргизи такі живописці, такі оригінальні і наївні, самі просять ся під оловець, і я розум трачу, коли гляджу на них. Сторона тут сумна, одностайна, мала річка Урал і Ор, голі сірі гори і безконечний киргизський степ. Інколи степ оживляє ся бухарськими на верблюдах караванами, що як філі моря колишуть ся в даліні, і житем своїм здвоюють тугу, я иноді виходжу за кріпость, до караван-сарая або до мінового двора, де звичайно Бухарці напинають свої різнобарвні шатра, — який то стрійний нарід! Які прегарні голови! [чисто-кавказьке племя!] і постійна повага, без найменчої гордості; коли-б мені вільно рисувати, кілько би я Вам прислав нових і неоригінальних рисунків. Та що діяти! а дивитись і не рисувати, се така мука, яку арозуміє лише правдивий артнет. А все таки я кладу себе за щасливого в порівнянню з Кулішем і Костомаровим; у першого жінка прекрасна, молода, а у другого бідна добра стара мати, а їх постигла така-ж доля, що й мене, і я не знаю, за яку провини їх так страшно покарали. От уже більше півроку не маю ні поняття о нашій убогій новій літературі, і я просив би Вас, добра Варваро Миколаївна, коли дістанете останній твір Гоголя „Письма къ друзьямъ“, то пришліть мені, зробіте добре діло, а коли можна і „Чтеніе Московскаго Археологическаго Общества“ видаване Боданським, я міг би записати все те сам, але... пришліть, добра Варваро Миколаївна, се буде дучче, а Бог Вам заплачить за добре діло. Адресу мою подасть Вам Андрій Іванович [Лизогуб]. Моя сердечна вдяка княгини Варварі Олексіївній [Репнінової] — і усею дому Вашому моя любов і поважане, прощайте, бажаю Вам усього добра і інколи згадайте безталанного Т. Шевченка.

Княжна Варвара Миколаївна Репнінова, доставши сей перший лист від Т. Ш-ка і порозумівши ті муки Танталя, які наш поет і маляр мусів терпіти задля заборони писати й рисувати, — постановила удатись письменно до шефа жандармів гр. А. Ф. Орлова і просити его, в імя милосердія, виробити для Ш-ка дозвіл рисувати. Княжна, людина високих думок, ісповідуюча релігію співчуття і любови, думала, що гр. Орлов потрафить поставитись на її точку погляду, арозуміє її мотиви і віднесе ся до Ш-ка як до зблудившого брата, котрого треба не лиш карати, але й пожаліти. Під впливом тої думки вона написала повний поваги лист, в котрім, мов у зеркалі, відбиває ся благородна високо-гуманна її душа. Лист сей, писаний по французьки, проф. Стороженко знайшов між актами в архіві департаменту поліції і помістив его в оригіналі в „Кіевской Старині“.

Княжна писала до гр. Орлова: „Пане графе! Ви чоловік, наділений великою власттю і силою свого високого становища і благородного характеру покликаний чинити добро. Коли удержувати порядок і карати зло єсть завданем мужа державного і добродійного чоловіка, то чи не висше завдане добродійства єсть: глядіти, щоби справедливості не перейшла в жорстокість і щоби по сповненій справедливості наступило милосердіє? Перенята тим пересвідченням стаю, пане графе, перед Вами, благати за безталанним Шевченком. Знаючи его добре, могу посвідчити, що яка-б і була его вина, він уже засудом в садлати і висланем далеко від свого рідного краю на тільки покараній, що ледви чи потрібно для пересвідчення его о вині додавати незвичайну жорстокість, забороняючи ему рисувати. Надію ся, пане графе, Ви зрозумієте, що знаючи Шевченка добре, знаючи, що він одинокий, сирота на сім світі, вважаю за свій обовязок, коли Бог натхнув мене гадкою ваянати ним, учинити все, що залежить від мене, щоби бодай пробовати полекшити его гірку долю. Аби досягнути сю мету, я не маю иншої дороги, як звернутись до Вас і благати Вас вставитись для нього о дозвіл рисувати. О сю ласку прошу Вас із зложеними навхрест руками. Хоч я сама собою нічо не значу, одначе яко дочка вітця, котрий так багато витерпів а витерпів безвинно, я признаю для себе право промовляти за безталанними, і в імя памяти мого вітця, котрий так Вас поважав, прошу Вас, пане графе, дарувати мені за докучливість, як то кажуть люди. Бо на мою думку чиню се, що повинна, благачуючи Вас за нещасним зблудившим, але гідним повного співчуття чоловіком без родини і без протекції. Прийміть, пане графе, вираз мого до Вас поважаня і — хотіла-б я могла

уже наперед сказати — моєї щирої вдячності. В Яготині, 18. лютого 1848“.

Не треба мабуть і казати, що княжні прийшло ся гірко розчаруватись в своїх надіях на гр. Орлова. Два роки ждала на відповідь - вкінці дістала її — розуміє ся неприхильну.

ЗГАДКА ПРО Т. ШЕВЧЕНКА.

Торік, в грудні мені прийшлося познайомитись з одним маляром п. Е. Г. Черепакхним, котрий, як мені було сказано, знав Т. Шевченка, вже за останні часи пробування небіжчика поета в Петербурзі, за півтора року перед смертю. Звичайно, що я зараз же звернув ся до сього маляра з думкою взнати все, що було-б можливо, про незабутнього кобзаря, але мої надії не справдились вповні на скілько я того бажав, — бо ті коротенькі вістки, котрі мені ласкаво подав п. Черепакхн, вже досить відомі освіченому українському читачеві і коли я тут децю з них наводжу, то хіба тільки задля того, щоби або підміцнити, або вяснити те, що вже було досі в цій справі надруковано.

Прибувши в кінці 1859 року до Петербурга, п. Черепакхн вступив учнем в рисувальну школу і поселив ся на одній квартирі вкуці з своїм товаришом по школі, Полтавцем, Софійським [тепер неживучим], котрий був вже тоді знайомий з Шевченком. Тодішня молодіж з великою пошаною, навіть з побожностю, відносилає до поета і п. Черепакхн, охоплений загальним рухом, не вважаючи на те, що сам він донський козак, поспішив ся не втратити щасливої нагоди і попросив свого товариша повести його до Шевченка. Тарас жив тоді в Академії. Кімнатка була дуже мала, непривітна, з маленькими вікнами, і панував в ній чималий таки розгардіяш; скрашали її трохи тільки малюнки пером самого-ж хааяіпа їх, що висіли геть-геть по стінках Хааяін, огрядний чоловік, лисий, з свивими вусами і трохи похмурим вилом. Лисово привитав гостей словами: „Сідайте, алоці... Отсе-ж тільки що в мене були „овечатка“, — так проводив... Овечатками він називав панночок-Українок, що іноді забігали його провідати. Звичайно, що розмова велась здебільшого про Академію і як до неї вступити молодим школярам і Тарас де в чому їм порадив. Після сього Черепакхн ще кілька разів до своєї хвороби заходив до Тараса завжди з Софійським і рідко доводилось їм здибати там ще кого вишого. Стривав він там, як згадує, одного чиновника, очевидячки близького Тарасови чоловіка з якоюсь дівчиною „Марусею“. [Треба знати, що то був Ів. Микол. Мокрицький з своєю жінкою Марією Львівною, уродженою Свйчкою]. Відносини сього чиновника до Тараса, як здавалось, були дуже щирі і прості і личив ся він, певно, своїм близьким чоловіком, бо поводив ся зовсім вільно, любив сьпівати і таки гарненько виводив українські пісні. Одного разу, зайшовши туди з Софійським, Черепакхн почав читати „Кавказ“, котрий в рукопису ходив тоді по руках молодіжі і Тарас радо став йому помагати, повчачою як виразнійш і певнійш вимовляти українські слова, а далі і сам, не втримавши ся, з горячим натхненням відклямував свій стихотвір.

Жив тоді Тарас Шевченко, як помічав оповідач, відокремлюючись — ні в українській громаді, що кучилась навколо Куліша, ні в театрі, ні в салях Ермитажа, де тоді споруджались іноді любительські українські вистави — жадного разу йому не трапилось його бачити. Нарешті вважаю не зайвим сказати, що ніколи Черепакхн не бачив, але навіть і не чув ні від кого, що Шевченко був коли паний або любив упивати ся і лихословити [в чому його декотрі декотрі докоряють] і не хоче йняти віри, щоби за ним водилась така вада. Взагалі наш велетень-поет зробив на нього вражінне людини простої, надавчичайне доброї і щиро переконаної в своїх думках.

1-го лютого 1894.

Микола Вороний.

НА ШЕВЧЕНКОВІЙ МОГИЛІ.

З далекої країни, а саме з Кавказу, приїздив навмисне до Києва, у гравні минулого року, один чоловік, щоб позирнути на осередок України, а найголовніше вклонитись могилі нашого великого поета Т. Шевченка, що як у нас, так само і на Кавказі стоїть світлим проводарем рідної думки, рідного слова і щирої любови до України. — Дощі та негідь не давали спроби не відкладаючи їхати на поетову могилу, а тим часом розмови про неї та про всі ті справи, які непорушно оперлись на Шевченковому йменні, що час більше розжовували думки подорожнього і він нетерпляче чекав хвилини виїзду до своєї мети.

Зібралась нарешті невеличка громадка вандрівників і рушила на великому пароході „Императоръ“ по течії Дніпра до Батька у гостину. Весінній повновидий Дніпро з клеком котив до високих крутих берегів свої могутні сиві хвилі, а тисячна громада українського робочого люду густо покривала палубу пароходу і нагадувала собою запорожське військо, що носило се колісь по Дніпрових хвилях. Стукотня пароходних колес, стогін Дніпра та гомін тільки української мови, мимохіть викликали думки про славне запорожське військо і розворушена думка примушувала задивлятися на хвилі та вишукувати поміж ними завяїти „чайки“, „байдаки“ та иншу звісно славу козацьку флотилію, що так чудово вєлавив та виспівав у своїх думках безсмертний наш Кобзар.

На дворі гудів сердитий рвачкий вітер і що далі розганяв Дніпрові хвилі все більше тай більше, а на блакитне небо наганяв темні хмари і цім надавав Дніпрові могутної і разом з тим гнівної краси. Він гоїдав ся поміж своїми високими берегами і ніби промовляв, здавалось:

Ви на відо мене закували
У могутні скелі свої,
Ви чого перепону стали,
Міцно стиснувши хвилі мої!..

Але високі зелені гори не відступали, а чудово відбивались у похмурих Дніпрових хвилях і надавали йому краси ще більшої. Коло третьої години дня пароход наблизив ся до Канева і громада заворушилась. Всі почали вишукувати очима Шевченкову могилу; але хмурий день не давав спроби запримити високого білого хреста, що під ясну годину ще здалека показує подорожній місце, де лежать останки великого поета, великого чоловіка.

Так, не розшукавши очима хреста, зійшли ми в пароходу і на кайівську пристань. Першою спіткалась нам на березі дівчинка років шести і на запитанє наше, чи знає вона Шевченкову могилу — відповіла:

— А як же, вона отам, тільки до Шевченка пройти не можна, бо ще вода не відійшла від берегів.

— От же й можна! — викрикнув хлопчик літ десяти, що надійшов тим часом на розмову.

— Відкіля там ти знаєш, дурню, — вмшала ся перекупка з коржами та бубликами і додала звертаючись до нас:

— Може-б ви на човні поїхали, — так я скажу чоловікові — перевезе.

Ми подивились на Дніпро. По йому буйний вітер котив горі-хвилі і так шумів та клекотів, що їхати човном здало ся нам небезпечним, тим паче, що й їхати було не близько, а сьміливо верстов 5—6.

Після розвідок, роспиток та загальної поміж себе поради, ми рушили до могили берегом, поїд крутими горами, пішки. Дорога була дуже погана: місцями глибока грязь, місцями глибочечний сухий пісок, а подекуди трапляло ся підійматись трохи на гору, або переходити дворами рибалок, бо вода стояла біля самісенських берегів. Годин дві плентались ми поїд горами, поки несподівано вгледіли високого хреста, що стояв на маківці найвищої могили. Високий білий хрест відразу розігнав нашу утому і несподіваним з'явищем спинив нас на місці. Правда, обходячи виступи гір, ми з хвилини на хвилину сподівали ся побачити хреста, але кожного разу помилялись; останній же раз вовсім не думали, що побачимо, аж ось обійшли великий виступ — і хрест з'явив ся! Пані, Кавказець, та ще один вандрівець вперше побачили

Тарасову могилу, а того, не вважаючи на втому та на піт, що грядком котив ся по їх ляхах, вони підбігцем пішли по крутій горі до хреста і хоч мовчали, але видно було, що кожному з їх хотіло ся першому зійти на маківку гори і першою вклонитись памятнику великого українського поета. Першою вибігла на гору пані і, пильно подивившись на високого хреста, кинула торжественний погляд на решту громадян, що вважно плуганились по високій горі. Коли усі ми вклонились могилі Т. Шевченка і увійшли в хату, то пані стояла вже біля столу і дивила ся на супороший Шевченків портрет, що висить у хаті, як раз супроти дверей. Кавказець спинив ся на хатньому порозі, хвилини дві дивив ся на портрет і передихнувши промовив досить нерівним голосом:

— Я — мимовольний перевертень, а може й недостойний відступник, удостоїв ся прийти в Батькову хату в гостину... На очах Кавказця блищали сльози.

Через кілька хвилини почали ми розглядати два примірники „Кобзаря“, що лежали на столі і стали розбирати та перечитувати на їх усякі написи. Але їх на „Кобзарях“ така сила, що годі було й думати поперечитувати всі. Багато деяких написів зробили на нас прєпоганє вражіння, і сумно було думати, що існують на світі такі люди, які наважують ся у Шевченковій хаті, на його власних творях, писати таку иноді дурницю, що й читати противно, чуючи навколо себе і в душі дух великого чоловіка. Озираючи всю хату, ми понаходили ще написи на лавках, дверях, вікнах, стінах і скрізь, до тільки забажало ся кому написати що небудь. Коли-б ці написи виявляли собою що небудь розумне, патріотичне, чи там шановне щось до памяти великого письменника, то ще можна було-б помириться з ними, маючи на увазі, що людина невелика тайти у собі почуття і поділяєть ся ним з иншими, що раз-у-раз відвідують великого Батька, а тож вичитали ми на „Кобзарях“, стінах та вікнах такі, наприклад, написи: „Я влюблена в Машу“. „Я влюбленъ в Е. Курникъ“. „Я страстно люблю Машу“. „Я вєсьма очень доволенъ своей прогулкой“. „Книга другъ, твоє єсть вєя жєсть (жизнь по рос.) моя“. Під останнім написом підписав ся якийсь А. Бовшик. На двох „Кобзарях“ спіткали ми два однакових написи такого змісту і правописе: „въ за упокой души твоея, дорогой наш мажорсвйский поэтъ Т. Г. Шевченко, П. О. Горюдецкий“ і поставлена дата „1892 года Нюбря 3 дня“. Так же само списані на могилі східці, ґратки і хрест. Деякі написи дуже нерозборчасті і дуже нагадують начерк пняної руки, а єсть і досить виразні. З одного боку хреста, аж у горі, написано: „Вѣчная память тебѣ добрый другъ, великій поэтъ и добрый человекъ. Сальминовичъ“. А трохи низче таке:

Як би горілка не з хмєлю,
То я-б не впив ся;
Як би жид не пєя віра,
То я-б з ним не бив ся.

Під віршами сіми стоять підписи: А. Т. Бовшик, О. Я. Хоженко, А. Н. Палій, И. В. Паникарський і дата „6 мая 1893 года“.

Таких написів повичитували ми силу силенну і лишились здивованими, що завідувателі могилою не звертають на це уваги і не прикажуть сторожу, щоб той забороняв мазати такими написами „Кобзаря“ хрест і инше. А це зробити було-б не трудно, бо, певна річ, освѣчена людина ніколи не дозволить собі вчинити таку неприємність на Шевченковій могилі, а вся вина цілком падає на околничих, близьких мешканців, що може кожного тижня бувають на могилі і малюють там, що кому спаде на думку.

По нашій думці варто було-б завести у Шевченковій хаті журнал, чи зшиток, де-б вільно було писати кожному, що хоче, а не калати, чого не слід, бо можна сказати запевне, що років через два „Кобзарів“ і пізнати не можна буде, так вони будуть зайложені всякими нічємними написами. Сходячи з сїєї думки, Кавказець, приїхавши до Києва, зараз же спорудив коштовного зшитка з таким заголовком, вписаним золотими літерами: „Для розписок туристів на могилі Т. Г. Шевченка. 1893 р. V—15“.

Дуже і дуже не пошкодило-б, коли-б і шановна редакція „Зорі“ постановила собі обов'язком вислати до Шевченкової господи хоч і не що річний примірник часопису, а хоч би всі ті числа „Зорі“, що присвячують ся кожного року пам'яті Т. Г. Шевченка, на йменні якого збудоване Товариство імені Шевченка.*) Зведені таким чином до купи розвідки та інші вістки про поета дуже-б личило держати у його хаті і цім давати спробогу туристам довідатись на Шевченковій могилі про все те, чого багато дехто не знав і не відав, а ілюстровані Ч-а „Зорі“ справді дали-б досить широке ознайомління в біографію Шевченка, особливо для тих, хто не відав про існування „Зорі“ і не читав життєписі Шевченка, а людий таких знайдець ся дуже багато, бо значна частина громадян знає поета тільки по його „Кобзарю“ та по тій широкій словесній славі, яка ходить про його по всіх країнах.

Не шкодило-б завести на Шевченковій могилі і скарбничку на добродітні жертви туристів, з призначенням вібраних гроший на якийсь благе діло імені Шквченка, або й на пам'ятник йому, що колись, певна річ, буде збудований в честь великого патріота, поета і пробудника українсько-національного руху.

М. Школиценко.

Народні музичні струменти на Україні.

◆ [Далі.] ◆

Торбаніст гра на приструнках торбана, як кобзар на кобзі, щипком. Струни не притискають ся; високість їх зостаєть ся незмінна. За приструнками лежать „басові струни“ (Ж). Вони простягли ся вповодж грифа [ручки] торбана і накручені на кілочках. Басових струн на торбані буває 12—14; слідуєть вони одна по одній в такий спосіб:

Чотири верхні [крайні] тони мають назву „верхніє“ [від краю]; *do* зветь ся квінта; другий на йому тон *la* — секунда; третій — *fa* — терція; останній четвертий тон *do* — „басок“. Решта 8 струн „баси“ стронні по-парно в октаву. [Si⁷—si⁷; Fa—fa; Do—do; Re—re]. Усі струни кишкові. Проміж цих 8 басів, по-парно в октаву стронних, кожна нижня струна обмотана сухозлотицею [як на кобзі], металевую ниткою. Ці 4 струни зветь ся байорками.

УВАГА: „Байорки на пелії намотані“ — це технічний вираз у торбаніста Відорта про струни обвиті сухозлотицею.

За цими басами лежить третій ряд довгих струн, що тягнеть ся поуз першу головку і націплюють ся аж на верхній, женчий головці на кілочки. Сі 6 довгі струни суть те-ж баси — зветь ся втѳри. Подібно як баси на грифі і сі втѳри стронні те-ж в октаву.

Цілий стрій торбана, значить ся, буде ось який:

Усіх струн на торбані 30—31. Останнього тону *re* на приструнках звичайно бракує. Трапляють ся торбани, що мають 60 струн; такий торбан зветь ся „цілий торбан“. Звичайний стрій торбана єсть мажорний [веселий]. Часом, коли сьпів потребує мінорного стрю [жалібного], торбаніст відпуска на $\frac{1}{2}$ тона терцію *la* [на касках] і *la*, *la* [на приструнках].

Гра на втѳрах чинить ся щипком. Втѳри взагалі мають дуже незначну роль при сьпіві. На басах, що тягнуть ся вповодж грифа, грають „ладами“, то-б то прикорочують довжину струн, притискають їх, як на гітарі до грифа. На приструнках грають тільки щипком. Торбаніст до гри на торбані уживає різних способів, користуючись средствами, які дає йому струмент. Мельодію, сьпів, він підграє на приструнках, або-ж на чотирьох трійних басових струнах [*do—fa—la—do*]; гармонізує додаючи зрідка до цих акордів низький, основний бас на втѳрах. Свої прелюдії і полюдії,¹⁾ якими торбаніст зачина і кінчить пісні, він грає на приструнках.

Пишучому ці розсліди пам'ятні два типи торбаністів. По дитячих, далеких згадках 40 років назад пам'ятний, старий-старевний торбаніст на Лубережжі, у Полтавщині, Іван Кошовий. Чудово сьпівав він народні, ліричні пісні, часом скрашаючи їх своїми додатками, в котрих сьвітись завжди сьвіжий український гумор. Він був свого часу за молоду знаменитий танцюристий, віртуоз у своему ділі, як упоминали ся люди, що здавна його знали. Перед гістьми у свого пана він виробляв найтяжчі балетні па, кунштики. На тому нолі зв'язав він і лиха: Якось підчас бучного весілля, коли вже найдеже панство пообідало, Кошовий став бавити загал, і аби більше залучити собі слави і уважання, став ще виробляти якісь па на пальцях рук, танцюючи до гори ногами проміж чарок, кубків, та сьпіткнувсь, упав, та скалічив собі на віки ногу. Годі вже з того часу було йому танцювати; за великі послуги, пан дав йому волю, обдарив його оселею доживати у спокою віку. Ото-ж було нам дітям заманеть ся послухать старого Кошового, його й кличуть з торбаном у двір.

В репертуарі його не було нічого, щоб нагадувало про які мадригали, диффамби, прославні вірші правобережних торбаністів. Сама народня пісня та й годі.

Дрібне панство, панки й полупанки, що бувало й на улиці і на досьвітці, наче те селянське парубство хожало і на торбанах вигравало і по-митецькому витанцювало, воно крім народніх пісень мало в репертуарі і штучні українські пісні-романси, які і тепер безліч по Україні поширені, на кшталт „Баламута“, „Стоїть гора високая“ — і цілий легіон інших. Утворення цих, часом дуже мельодійних і вдатних напівів з музики, романсів, належить безперечно станові полупанків, що вискочили у панство з козаків, волосних писарів, а то таки й з збіднілих панків.

Другий тип торбаніста, се єсть: Франц Відорт, якого ми пізнали два роки назад. Єсть то тип дворового

*) Ми радо вислати мемо на адресу, яку нам вгажуть закордонські брати.

¹⁾ В широких фігураціях, арпеджіях, пассажах.

магнатецького рапсода з правого берега Дніпра і, яко орігінальна поява міського панського життя в нашій краї, заслугує на ближчу нашу увагу до розсліду й оцінювання.

Відорт є торбаніст з батька-діда. Дід його Грегор Відорт, з Австрії, служив при дворі знаменитого свого часу авантюриста арабського Вацлава Ржевуського, або, як він сам себе уживав, золотобородий Емір, а далі, під впливом українофільського простування польської літератури, прийняв чуже ім'я „отамана Ревухи“. Дякуючи своїм чудернацьким фантазіям і вдачі, цей Ржевуський кидався від студій наукових до запальної ідеї поліпшення в цілій Європі кінської породи через арабських коней... Нарешті прогайнувавши усе сльве своє добро, він завіз у своїй Саврані школу лірників, торбаністів, бандуристів. Помагачами йому були з літературного боку Тимко Падур, та каноник Ян Комарницький. Склали вони пісні, думки про козаків-низовців. Ржевуський склав те на голос, а Відорт Грегор сьпівав. Відорт складав і сам пісні. Помер Ржевуський, а за ім і старий його бард Відорт. Син Грегора, Кастан, те-ж складав пісні, але не про козацькі справи, походи, а хіба до якої оказії, весілля у якого з родичів магната. Те-ж саме, тільки ще в меншому розмірі робив і Франц Відорт, онук Грегорів.

Крім пісень до слів Падурі [найкраща з їх про Кармелюка, єдина, що сьпіває народ], Франц Відорт з пісень свого діда сьпівав ось які 4 пісні: 1) „Пісня Відортова“; в її Грегор Відорт сьпівав про свою власну діяльність, як він сам її й його гурт розуміли. 2) „Поорож В. Ржевуського“, 3) „Золота борода“ і 4) „Сьпів Ревухи“ — де він прославляє вчинки золотобородого Еміра. Кастан Відорт склав пісню на поворот і заслання на Сибір князя Романа Сангушка (1842—1844). А Франц Відорт склав мадригал про слюб когось з Сангушок чи Сашіг. Сьпіва він і українські народні пісні і польські. Але весь його репертуар не має жадної суцільности, нічого повного, щоб могло бути поділене на які відділи по змістови тексту, або з удачі музичної, як на приклад у покійного Остапа Вересая. У того репертуар складався з дум історичних, родинних, з пісень божественних (про Сьвятих), комічних, з пісень до танців.

У Відорта-ж народня пісня не є річ постійна, він її зна, сьпіва її, бо її й часом просять сьпівати в тім товаристві, де він повертаєть ся. Тим побитом записано від його гарний волинський варіант пісні-думи про Саву Чалого [„Ой був Саво в Немиріві в пана на обіді“]; відома скрізь битова пісня про Гриця; пісня про знесення панщини („Була Польща та стала Росія“). Сьпівав він пісню з анакреонтичним змістом „Казала мені Солоха: прийди“, теж польську „Со kocham, to kocham“.

До спеціального репертуару сьпівів Відорта належать його знані думи, радше думки, дешевий романс, пісня в куплетній формі з музикою досить тривіальною, на кшталт нахабно „Гандзя, цяця молодичка“. Крайній нумер з пісень власних Грегора Відорта є сьпів Ревухи [„Як виїхав Ревуха на коні гуляти“]. В йому почуваєть ся епічний настрій, вдалість, міцний, гартований дух степовий лицаря. Здасть ся, ніби таку думку можна було-б почути в козацькому обові. Завваживши, що автор думки жив перед стома роками і в подорожах з своїм паном Вацлавом Ржевуським бував на Січи, міг дещо подібне чути від Запорозжців, то й не дивно, що так вдатний настрій вилився у цьому найкращому нумері його композиції. Сам присьпів думки „Грай море, Чорне море“, турецькі чи татарські вигуки „галак-гіда гу“!, усе тут до речі і ілюстровано доточною музикою. Але як чудно, неприродно і навіть неприємно лунає українська мова в цьому високим, пихатим стилем утвореному тексті, в шуканню риму, в каліченню логічного наголосу в словах, в цих неадаптих, безглузких діграфах. В музиці те-ж саме конечний патос, комічний запал. Не було-б жалко, як би тим чином водивсь сьпівець, виконуючи свої якімсь „язичієм“ утворені композиції, бо там уже в самому тексті така препишність і гиндикуватість, а то-ж він під той же тон сьпіва й народню пісню. Це так не дучить ся з ширістю почуття народньої мелодії, з природною правдою змісту. Не візьмеш у тямки, як така, здасть ся культурна суспільність, як оті Поляки, годила ся й годить ся з цією псевдонародною деклямацією й експре-

сією. Таку безрозбірність можна собі з'ясувати коли не погордою, то байдужістю до народньої мови, народньої мелодії. Але розвідка не оправдує сього. На моє запитання, як послухачі-магнати відносять ся до української мови в піснях і думках його [Відорта] і чи не ремствують вони, що він склада текст не по польски, Відорт відмовив: „Навпаки, каже, Поляки потребують конче малоруського тексту в його сьпівах і за польською мовою не вганяють“. І те потребуванне українського тексту йому замовляно не тільки в Україні, але у Львові, так само і в Кракові.

В додаток прикладаю тексти й мелодії сьпівів, виконуваних Відортом, як народніх [про Саву Чалого, Кармелюка і інших], так і складаних Грегором Відортом:

I. Сьпів Ревухи.

(Думка).

Andante.

Гей ви - ґ- хав Ре- ву- ха на ко- ні гу- ля- ти, пе- ре- ві- сив че- рез пле- чи

f Poco sostenuto.

са- гай- дак бо - га- тий. Грай мо - ре, Чорне мо-ре, бі- ле мо-ре га- ла- кги- да

Гей! ла - ла - ла - ла ла - ла - ла - ла га - ла - кги- да, гу!

I. Пісня Відортова.

Не жури ся мій хазяїн, — не за взятком я іду:
Оттак сяду, засьпіваю, відьспіваю тай піду.
Від місточка до столиців, від столиців до села
Для лицарів, для дівичів Відортова пісьм гула.
Старі замки його знають, він діл давних учить вас,
В його піснях одживають змерлі літа, змерлий час.
В Запорожжі літ не мало на Дніпрових берегах
Козакам ся просьпівало о Богданах — Козаках.
Хоть як мило з ними жити, хоть як шастя іде вік,
Іду в Польщу закінчити шістьдесятый восьмый рік.
Відчиніте замки, брами — лядська пісьнь вам загуде:
Пожурить ся сьпівак з вами, пожурить ся тай піде.
Жадних скарбів я не маю і не хочу їх од вас;
Нехай тільки хто згадає: „Колись Відорт був у нас!“

[Далі буде].

Боян.

ЗАПОМОГА ПИСЬМЕННИКАМ.

Святкуючи память великого співця нашого, згадуючи його гірку долю, на часі буде зняти річ про одну справу, що давно стоїть на черзі, і хоч не раз її зачіпали, ще й досі жде свого часу, — про спосіб заемоги нашим письменникам. Що доля українського письменника в сьогочасних обставинах дуже прикра — се річ дуже добре відома. У націй, що стоять в кращих культурних і громадських обставинах, де писальництво не єсть громадська заслуга, патріотичний „подвиг“, а стало в значній мірі рукомеслом, зарібком, і там писальницькі верстви вимагають заемоги, опіки, бо й там в масі, виключивши щасливу меншість, писальницький зарібком не відповідає тратам умислових сил і енергії; до того більш-менш поважна писальницька праця вимагає безперечно довгої праці коло власної освіти, неможливої разом з напруженим писанням задля стрічкової заплати, добрий писальницький гонорар раз-у-раз приходить надто пізно, під старість, а деякі фахові професії писальницькі — як чисто наукові — ніколи не дадуть потрібного зарібку, й писальництво може істаувати тільки як додаток при иньому зарібку з якоїсь служби [хоч таку річ не можна уважати за щось нормальне]. Коли так стоїть справа по инчих, як кажу, більш розвинених громадах, то незмірно більшої заемоги й опіки вимагає наш український письменник. Навіть на більш шасливій Україні галицькій тільки декілько [і дуже не багато] одиниць мають хліб з літературного зарібку; головна маса літературної праці або не заплачуєт ся зовсім, або заплачуєт ся о стільки нязько, що нема чого її й рівняти до справедливого гонорару; стимулами до писальництва головним чином єуть або громадське й патріотичне почуття, або змаганне слави чи популярности; літературна праця з'являєт ся звичайно чимсь другорядним, акцесуарним при якійсь инчій роботі, якій присьвячує письменник свої сили. Що сих стимулів і головним чином — першого, самого дорогого, не вистачає — се легко бачити: не вважаючи на те, що за галицьким писальництвом стоїть ціла Україна із своєю безкористною працею, сил все таки не вистачає на саму не хитру, рукомеслену, щоб так сказати, літературну роботу. Так, кажу, на Україні галицькій, що-ж на Україні російській? Ту вже самий факт писання по українськи єсть в якійсь мірі *сogrus delicti*, і хто відважуєт ся писати по українськи, мусить рахуватись з можливістю пошкодити тим своїй урядовій репутації, своїй карієрі; хоч по правді боєть ся тут далеко більше звичайно, ніж єсть до того реальних поведів. У страха очі великі — ну, та перемога й сего суб'єктивного страху вже єсть заслуга. Праця ся не сплачуєт ся ніколи майже. Стимул слави дуже не великий, письменець звичайно укритий псевдонімом, відомим часом кільком людям, що бляче стоять до того органа, де він друкуєт ся, і про його писальництво відають часом близчі тільки його приятелі. Часом сам він не бачить свого утвору, надрукованого в часописі, що в Росії заборонена, бо й досі видавництва не завели ще звичаю по-

силати автору примірники*). Він навіть не має часто вітків знати, що його думки, його творча діяльність впливає, хоч би анонімно, на українську громаду, коли те видання доходить в Росию в якихось 3—4 примірниках, тим часом як йому близча, цікавіша властиве ся громада. Треба великої встійности духової, великої прихильности й присьвячення до своїх ідеалів, великої віри в луччу будучість українського народу й української національної ідеї, щоб в таких обставинах робити стало, енергічно, не випадковими прихватками, а систематично, на протягу довгого часу, на користь українського слова. Така писальницька праця є справді заслуга, „подвиг“. Коли чоловік жертвує свій зарібком, свою карієру, свою популярність, яку-б міг придбати де инде [бо не можна-ж назвати популярністю відомість гуртика прихильників], накликає навіть на себе небезпечність, то громада повинна обертати ся до него з увагою, прихильністю, піддержати його в трудну годину, допомогти йому материяльно в злиденний час. Тим часом в українській громаді бачимо велике й стидке недбалство в сій справі; український письменник не знаходить ніякої заемоги, ніякої прихильности в громаді; коли знесилений тяжкими материяльними обставинами [не кажу про перекінчиків-кариєристів] збочити, піде служити инчим богам. — ставлячи хрест над ним не подумують, що вина в значній часті й на громаді лежить, бо залишила його без заемоги, а коли згорить він завчасу, скажуть кілька „теплих“ слів про тяжку долю українського письменника, саме найбільше заходять ся коло вікна, памятника, — і подумаєт ся — горе нам, що ставимо памятники тим, котрих згубили своїм невдячним недбалством.

Заемога письменникам можлива двоїста — заемога меценатів і організації громадської. Перша колись мала свої славні часи в історії культури, у нас на Україні її не виробило ся, та й слава Богу! Залежність від особи свого мецената, піклуваня про його прихильність — мусить зле впливати на волю й незалежність умислову письменника й розвиток його кебети, і меценатство може мати якусь користь там тільки, де неможлива організація громадської заемоги. Така заемога далеко менче або й зовсім не звязує вільного розвитку і не має такого прикрого характеру для почуття власної гідности, як заемога особиста. Українській громаді конечно, неминуче, тепер же потрібна організація громадської заемоги українським письменникам. На се можуть сказати, що се дуже трудно, що в нас нема для сего засобів, але мені здаєт ся, що ми надто вже маловажимо свої сили, і з енергією, з ширюю охотою можна із сьогочасними засобами зробити дешо.

На мою думку найбільш здатним до сього було-б заснованне товариства заемоги українським письменникам. Члени сього товариства платили-б річну вкладку [на пр. від 2 до 10 рублів за спроможности] або за одним разом більшу суму [на пр. від 50-и рублів] — вічні члени; окрім особистої вкладки вони-б мали піклуватись по спроможности про побільшенне засобів товариства инчими способами: споруджаючи аматорські вистави, льотерії, збори при урочистих випадках, як на святкуванню Шевченкових роковин, ювілеїв і т. п., запрошуючи до жертв людей сторонніх і т. д. Далі можна-б знайти жерела деякі инчі, на пр. добровольний податок з українських часописів, книжок, театру — запросити всіх, хто лічить себе до Українців, щоб давала з своїх гонорарів, з часописних предплат, з книжних здобутків, якою-б, хоч і не українською мовою ті книжки були писані, з зборів театральних українських вистав — якийсь відсоток, по змові і по обставинах свого зарібку, на пр. 1%, чи більше чи менче на товариство заемоги українським письменникам: се була-б і з боку часописів — якась, хоч невеличка заплата за безкористну писальницьку заемогу найбільш пригичіченим письменникам, з боку театральних вистав — заплата за користанне утворами українського письменства, з боку тих що мають якийсь зарібком з літературної праці — братерська копіяка гірше забезпечення товаришам в літературній праці. При охоті певне з'являєт ся й инчі способи добровольної, не трудної заемоги. Половина на пр. річного збору могла-б іти на формуванне стовпа, половина [з відсотками від стовпа, коли вони будуть] — на

*) Шан. автор має на думці хіба деякі, але не усі наші видавництва, бо на пр. „Зоря“ і инші редакції висилають своїм помічникам обовязкові примірники.

видатки. Запомога могла-б бути поанками, за порукою двох членів, і видатками без повороту за свідомством трох; як поручники так свідки мали-б засвідчити, що той чи инчий сею діяльністю заслугою запомого й справді їй потрібне. Звичайно треба було-б звертати увагу не тільки на заслуги, але й на щире вдачу особи; письменник, хоч би й маленький, але такий, що служив всім серцем українській справі, має більше права на запомогу, ніж чоловік хоч би й талановитий, але такий, у якого українство було чимсь випадковим чи другорядним. Окрім запомоги дочасної з причини хвороби, браку зарібку, і т. и., мусіла-б бути запомога більш стала тим людям, що взагалі мають дуже малій заробок; я знав сам одного українського письменника, що з жіночкою жив на 150 рубл. річного удержання; коли-б се трапляло ся з ким довший час, — товариство мало-б прийти до сталої помочи. В звязку з усім товариство могло-б мати ще одну функцію — давати знати часописам чи видавництвам, кому з їх співробітників повинні вони сплачувати гонорар, бо деякі з наших видавництв і тепер уже, деякі — з дальшим, сподіваємось, не далеким часом мати муть спроможність давати якийсь гонорар, хоч не всім, та хоч декому з співробітників; се зменчило-б випадки, дуже прикрі й стидкі для нас, участі декого з бідніших письменників в видавництвах чужих — через матеріяльну скруту, з другого боку таке становище справи гонорару не обдужували-б ні в кому незадоволення, що, мовляв, одні мають гонорар, а инчі — ні. Запомагаючи некучим матеріяльним потребам, товариство мало-б уважати також й на користь українського письменства й справи. Мало того що запомогти талановитому чоловіку, щоб він не пропав з голоду; товариство повинно-б по змозі поіклувати ся коло того, щоб дати спроможність талановитим розвинути ся і бути продуктивним на користь громаді; з сего погляду на пр. дати талановитому хлопцю спроможність до більшої освіти, дати талановитому письменнику можливість вибитися зід обставин, котрі [хоч би забезпечували його матеріяльні потреби] гнітили й спиняли його творчу діяльність і т. и.; єсть такий же обовязок, як запомога знесиленому, старому робітникови, безпека сприт письменника і т. и. Правда, що се далеко трудніше, вимагає більш обережності й уваги, але ухилитись задля сього, як не тепер, то далі, не можна.

Ініціативу в сій справі на нашу думку найбільше личило-б узяти Науковому товариству імені Шевченка, що й історією свого повстання й сьогочасною своєю діяльністю, своїм імям нарешті єсть найбільшим виразом, символом живого, органічного звязку обох частин України-Руси. При сьому-ж товариству, як інституція філіяльна, могло-б засноватися і проєктуване товариство. Звичайно все, що сказано тут в справі організації, висловлено як особиста думка, як річ до обміркування, але сама ідея сього товариства єсть певна, реальна потреба української суспільності, котрої не можна далі обмишати, не можна відтяти, і треба сподіватись, що Наук. товариство імені Шевченка не буде глухе до сього заклик і піднесе сю справу на першому-ж загальному зборі.

Завдадегідь зауважу от що. Хоч ми й значно поступили за останній час що до зміцнення звязків між Україною російською й австрійською, про теж, треба признати, звязки ці ще дуже слабкі, і суспільні обставини, відносини одного краю доволі мало відомі громаді другого. Отже коли зробити одно бюро в якійсь одній половині, то в сучасних обставинах, через брак потрібних відомостей, навіть при найліпших змаганнях і охоті, навряд щоб могло воно і в другій половині функціонувати як треба, щоб запомоги роздавали ся кому треба і скільки треба. Тим часом справа дуже дражлива, й дуже легко можуть повстати поговори, що бюро запомогас своїм тільки землякам, або веде свою справу недбало, минаючи кому треба й запомагаючи кому не треба. А ся справа може розвинути ся і піти добре тільки при широкій запомозі й спочуттю громадських верств, для чого потрібна певна віра в справедливість і доблість бюро, переконання, що подана копіяка піде туди, де справді їй треба. Сі причини спонукують пропонувати, щоб споруджено було два окремі відділи для України російської й України австрійської. Як в сучасних обставинах товариство офіційально може існувати тільки в Австрії, то бюро головне, єдине для всего товариства, повинно існувати

в Галичині, на пр., як сказано вгорі, при Науковім товаристві імені Шевченка; се бюро мало-б загальний догляд і давало-б загальне справоданне з діяльності всего товариства; окремі відділи в Галичині гледіть би видатків для письменників галицьких, а другий, на Україні російській, для письменників тутейших. Так як сей відділ публічно існувати не може, то українські письменники, не ознаєжені ближче з організацією товариства, могли-б адресувати ся в бюро, й звідти одержати відомість, до кого в Росії їм треба обернутись. Таке існування двох окремих відділів не перешкодить існуванню однієї спільної каси, хоч можлива організація із двома окремими касами, з самостійними доходами, стовпами й операціями, поділевими кордоном, але з спільною організацією.

Ну, та се не деталі, про котрі буде час побалакати, головна річ — дивинути сю справу; про се, як висловивсь один високоповажаний письменник український в листі до мене, „вопіють душі і живих і мертвих письменників“, се єсть неминучий обовязок української громади, і віднести сю справу, справедливо уважаємо, як сказано, за обовязок Наукового товариства імені Шевченка.

М. Хлопець.

Бенефіс Д. Піунової

21-ого січня року 1858-ого [в Нижньому Новгороді].*)

[Рецензія Т. Шевченка].

На мову українсько-руську переклав О. Кониський.

Уважаючи на норози нижегородських мешканців, а тим паче мешканок, вельми я здивовав ся, як прийшов в театр і бачу, що він майже повний. „Що воно за знак? — питаю я у свого знаємого театрала завязого. — Як то що? — каже він: — сьогодні бенефіс Піунової. Вона ще підлітком пішла на нашу сцену. Вродливість її та граціозність викликали на неї увагу. Треба сказати правду: Піунова зуміла підтримати увагу і придбати собі прихильність нашої публіки. А публіка наша, щоб ви знали, не геть щедр роздавати свою прихильність. От ви зараз самі спостережете, чи правду я кажу“.

Дійсне: добру думку публіки Піунова достойно зміцнила. Опріч молодости і вродливости, д. Піунова на сцені така гарна і натуральна, що дивлячись на неї, забуваш, що ти в театрі і бачиш сцену. В театрі того вечера грали драму „Парижські Нищі“ [Жебраки] і водевіль „Бідная Бабушка“ [Невгомона Бабуся]. Жарт отой сам з себе гарненький; але коли його справили Піунова да Трусова [ролю бабусі], дак виїшла з його така забавка прегарна, що хоч на яку хочте сцену столічню, дак залюбки буде. Своім простосердям Глаша так граціозна, а Бабушка така добродушно-комічна! Бенефіційнтка орудує усіма завязями штуки сценічної, а отсе вкупі з її віком молодим дає нам великі надії на пришло. Але не потаймо і того, що успіхи її сплджують і вимагання немалі. Скільки можна спостерегти, д. Піунова вибирав собі роли найвних дівчат вродливих. Нема що й казати, що се її роли найліпші; але треба їй пам'ятувати і те, що в тих ролях лежить одноманітність і легкота, а вони можуть шкідити талантови. Ми шире гадаємо, що для неї легко поширити свого репертуара: праці тоді побільшає; більш треба буде обміркувати ролю, за те-ж і талант розв'ється геть ширше. Таку думку зміцняє і сама Піунова: в комедії Островського „Бідність не порок“ — вона справляла ролю меткої вдови і справила її з великим тактом. А вже-ж тут самої звичайної кебети — мало; тим паче дівчині на 17-ій весні. Так само і ролю Тетяни „Москаль Чарівник“. Отсю песу злаштовали тут за два дні на бажанне Михайла Семен. Шепенка. Він злучаєсь був у Нижньому Новгороді і згодив ся грати в трьох спектаклях. Отже хоч як хватали ся і не вважаючи, що мови української Піунова не вміє, а ролю Тетяни вона справила

*) Надруковано в „Нижегородських Губерн. Вѣдомост.“ 1-ого лютого 1858-ого р. № 5. Що отсе рецензія виїшла зід пера Т. Шевченка, дак се певна річ. Про сю рецензію він згадує в своїх Записках 3-ого лютого 1858-ого р., де говорить, що у д. Дорохової чытав голосно сю „статейку“ при Піуновій. „Бабусь, паче він [Піуновій] не до впадоби мов неввєсливе рукоділе“ — О. К.—ий

прехороше; да так прехороше, що наш артист-ветеран прийшов у восхит і казав, що з такою втіхою йому ніколи ще не доводило ся грати. А вже-ж думка Щепкина може стати за авторітет. До нашої бенефіціянтки любію він показав сердешну ласку і радив їй серйозно попрацювати. Певна річ, що вона таку пораду і напучування близько до серця пригорне. В „Парижських Нищих“ Піунова справляла ролю Антуанети; справила гаразд, але знати було, що отсій ролі вона не спочуває. Ще якимсь ми спостерегли, що тоді коли вона приходить до банкірової доні прохати роботи, дак в тій сцені дикція у неї невідповідна. Відважуємо ся на се звернути увагу д. Піунові.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Каталогъ предметовъ малорусской старины и рѣдкостей коллекціи В. В. Тарновскаго. Выпускъ 1. Шевченко. — Київ, 1893 р. 34 стор. 8°. **Шевченко — живописецъ и граверъ.** — В. П. Горленка. „Трудъ“ [приложеніе ко Всемирной Иллюстраціи]. — 1893 р. № 4, стор. 76—84.

Сей перший випуск опису звітного музею В. В. Т-ого представляє дуже гарно видану книжочку з артистично зложеною заголовною карткою, на котрій поміщені фототипічні знімки Шевченкового портрета, намальованого Репином, маски, знятої з Ш-ка після его смерти, дневника, офортів, палітри з пензлями, скриньки з фарбами, боклага, каламара, пера, модаліона і інших его річій. Як вказує сам заголовок книжочки, сей перший випуск каталога містить в собі опис предметів, посвячених виключно памяті Т. Ш-ка; для сеї колекції збиралось усе, що яким-небудь способом відноситься до нашого славного поета, що так або інакше може нагадувати про нього.

Перший відділ описаного в каталозі музею містить, так сказати-б, Шевченківську бібліотеку: ту маємо всі виданя его творів, переклади его творів на інші мови, далі твори на рівних мовах, що відносять ся до Ш-ка, відтак — твори, присвячені его імені, — музикальні твори присвячені ему, і вкінці — музикальні композиції до слів з поезій Ш-ка. — В другім і третім відділах каталога описує ся обширна збірка Ш-кових автографів, а між ними: его власноручні записки [дневник], ведені від 12 ст. ст. червня 1857 р. до 13 ст. ст. липня 1858 р., листи его до різних осіб [до брата Микити, до Вартоломея Ш-ка, до Г. С., В. В., Н. В. і Я. В. Тарновських, до В. М. Лазаревського і Гр. Н. Честаховського] і багато поезій, власноручно Ш-ком написаних. — Відділи IV, V і VI каталога описують артистичні твори Ш-ка, що суть в збірці В. В. Тарновського, а то: два альбоми Ш-кових рисунків олівцем і акварелію [в однім 20, а в другім — 28 карток], кілька окремих его рисунків, его гравіруй [всіх 44] і дві мідяні дошки, гравіровані Ш-ком для его офортів, а в XVI відділі подані гравіровані, літографовані і фотографічні знімки з образів і рисунків Ш-ка. — В VII, VIII і IX відділах каталога подані папери, книжки і різні інші річі, що належали до Ш-ка. Між паперами звертають на себе увагу три пляни і три фасади, після котрих Ш-ко хотів збудувати собі хату біля Канева на Чернечій горі, білет, котрий видала Ш-кови „Академія художеств“ на поїздку на Україну в 1845 р., листи до нього Ос. Бодяньського і якоїсь незвісної ему особи. З річій, що належали до Ш-ка, бачимо ту: его мольберт, маштабель, палітру, малярські скриньки і інші причаюдали до рисованя і писаня, его табурет, українську сорочку, боклаг і т. и. — У відділі X-ім подані бюсти, барельєфи, маски Ш-ка і кліші его портретів, а в XI і XII відділах вичислені самі портрети, а між тими три олійні портрети, намальовані ріжними артистами, і 45 портретів гравірованих, літографованих і фотографічних. — В XIII і XIV відділах подані папери і різні річі що дотичать Ш-ка. Ту маємо: споряджені після Ш-кової смерти в 1861 р. описи книжок, образів, рисунків і різних інших річій, що належали до Ш-ка, просьба, котру внесено до міністра внутрішніх справ о перевіз тіла Ш-ка з Петербурга до Києва. — Китайка, котрою була покрита его дошовина при перевозі з Петербурга до Канева, —

модель медаля, котрий земляки провкговали вибити в его памяті і т. и. — Відділи XV—XVII подають образи і рисунки ріжних артистів на сюжети, взяті з творів Ш-ка, і, вкінці, в XVIII відділі вказані рисунки і фотографії з сюжетами, що дотичать Ш-ка [як на пр. види его могили, копаня тої могили, привіз тіла его до Києва].

Ми навмисне подали доволі подрбно зміст каталога з огляду на те, що він не призначений до продажу. Багато треба було мати в собі любови до предмету, багато труда і енергії ужити для того, щоб зложити сю описану в каталозі колекцію, котра на тільки обширна, що сама собою творить цілий Шевченківський музей.

Оглядаючи не оден раз сю колекцію, ми пересвідчились, що в ній хибує одного образу. В 70-их рр. артистови К. Трутовському прийшла щаслива думка намальювати образ „Шевченко з бандурою на березі Дніпра“, [котрого репродукцію помістили ми в Ч-ї 1 „Зорі“ с. р. на стор. 5. Ред.]. Сей образ, не бувши ні на одній виставі, перейшов в приватні руки і остав ся незвістним публіці. А між тим Ш-ко над Дніпром, котрий він так любив і так часто оспівував в чудових поезіях, до котрого рвав ся душою з далекої чужини, над котрим він марив поселитись і відтак над ним бажав, щоб его поховали — се так багато говоряча, так вдячна [як небудь і не легка] тема, що сама просить ся на образ, для котрого найвідповідніше місце було би в музею В. В. Тарновського. Опріч згаданого образу пропущено і дещо инше в каталозі. Оден пропуск не дуже важний: в XVI відділі каталога, в котрім подано зібрані з ріжних журналів і книжок знімки з образів і рисунків Ш-ка, не вказані ті переховані в музею В. В. Т-ого знімки з рисунків Ш-ка, котрі завдяки ему, були поміщені в „Києв. Старині“. Другий значно більший пропуск, що вийшов очевидно з недогляду, є той, що між артистичними утворами Ш-ка, описаними в IV—VI відділах каталога, не вказані важні річі, а то — образи Ш-ка мальовані олійними фарбами.

На сі образи вказує між иншим в своїй статі, котрої заголовок ми подали вище, В. П. Горленко, і таким чином в тім огляді згадана статя потрохи доповнює дати каталога, представляючи вкці з тим огляд артистичної діяльності Ш-ка і вкці про усі звістні авторови артистичні его утвори. Але ся статя доповняє згадані дати тільки потрохи, позаяк і в ній не подані усі переховані в музею В. В. Т-ого образи Ш-ка: а то їх подано три, між тим коли в музею єсть чотири олійні образи Ш-ка. Оден з тих образів представляє портрет П. Куліша в молодих літах, другий зображує „Катерину“, подишену своїм любим. Третій образ „Підстаркуватий Українець“ написав Ш-ко на замовленє П. А. Козубея, котрий одержавши від В. В. Тарновського портрет свого рідняка і бажаючи чим небудь відплатитись, просив Ш-ка намальювати портрет генерального судді Василя Кочубея, але Ш-ко відтак чомусь не хотів робити портрета і замість нього намальював образ, що представляє тип гарного підстаркуватого Українця, одітого в старосьвіцький костюм і зовсім не похожего на Кочубея. Вкінці четвертий, не поданий в статі В. П. Горленка, образ представляє етюд боротьби Козаків з Поляками.

Окрім образів, що суть в музею В. В. Т-ого, В. П. Горленко вказує ще на два олійні образи, а то: власний портрет артиста [копія з того портрета, котрий був на одній з академічних вистав; сей портрет набула вел. кн. Олена Павлівна], що був у В. М. Лазаревського, і образ „Пасічник Рудий Панько“, котрий тепер є у О. М. Лазаревського. Треба додати, що у В. М. Лазаревського був ще оден олійний портрет, мальований Ш-ком, а то п. Л. І. Зотової, котрий тепер належить до молодшого сына В. М. Лазаревського. Окрім того, ми бачили ще оден олійний образ Ш-ка; він представляє Українця, що сидить під хатою на приспі. Передше сей образ належав до С. С. Гулака-Артемовського, від котрого перейшов до М. М. Лазаревського, а тепер він є у своячки п. О. Ф. Лазаревської [в селі Побиванці, гадацького повіту]. Від артиста В. Д. Орловського ми чули, що 1860-ого р. він бачив у Ш-ка, окрім згаданого его власного портрета, ще інші портрети олійні, з котрих памятає портрет его судженої і не зовсім викінчений портрет Желтушкової [мабути Льва М.]; де сі портрети тепер — не знаємо. Портрет згаданой судже-

ної був поміщений в „Пчель“ [1878 р. № 2], але той знімок був зроблений з рисунку Ш-ка, а не з образу олійного.

Знімки з Ш-вих офортів, що суть в музею В. В. Т-ого, видав Вп. властивець окремих альбомом, про котрий була згадка в „Зорі“ [1892 р. № 5 на стор. 99]; знімки з Ш-вих рисунків поміщались в „Пчель“ і „Кіев. Старина“; а з олійних образів, винявши его власний портрет, о кілько нам звісно, не видано ніяких знімків.

Між роботами Ш-ка, яко ілюстратора, вичисленими в статті В. П. Горленка [рисунки до книг Н. Полевого: „Історія князя Італійського графа Суворова-Рымнікського“ і „Руськіє полководці“ і оден рисунок до повісти Квіткі „Знахар“ в альманасі „Наши, списанные съ патуры русскими“], не вказаний рисунок до повісти Г. П. Данилевського „Хуторянськіє друзья“ в „Руськомъ иллюстрированномъ альманасѣ“ [Петербург 1858 р. 4^о] названий: „Чумак Омелько Брус“; але, здає ся, що се той самий рисунок котрий оздобляв Квітчину повість; не маючи однак тепер під рукою обох видань, не можемо їх з собою порівняти. Окрім того рисунку, надрукованого з підписом Ш-ка, оздобляють повість Данилевського ще шість рисунків, з котрих два мають підпис „Р. Жуковский“, а чотири останні [„Степь“, „Бахча“, „Арба съ двумя волами“ і „Этюдъ малороссійскаго пейзажа“] надруковані без підпису автора; хто їх автором — не звісно, але, на всякий злучай, Шевченко не міг рисувати останнього, що представляє „український пейзаж“ в такому виді, що его можна скорше взяти за альпійський чи кавказький пейзаж, ніж за український.

Бажати треба, щоби і інші посідачі образів і рисунків Шевченка, подібно як В. В. Тарновський, опублікували подрібні описи своїх колекцій, щоб таким способом з часом можна знати про усі артистичні твори Шевченка і видати остаточний суд про значінє Шевченка, яко артиста.

М. Ш—в.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

„Свячена вода“, поезія А. І. Псьол. В поміщеній вище статі „Нові матеріали до життєписи Т. Шевченка“ сказано, що наш поет приладив до друку другу частину свого „Кобзаря“, в котру мало увійти все, що він написав по 1840 році. До тої другої частини, що тоді не появилась на світ, написав поет цікаву передмову, досі нігде не надруковану, де між иншим, заохочуючи земляків писати рідною мовою, містить стихотвір „Свячена вода“, пояснюючи, що він „написаний панночкою, та ще і хорошою, тільки не скажу якою, бо вона ще молода і боязлива“. Ось той стихотвір:

Я бачила — сьвятю воду В річку виливали, Щоб сьвяченої ногами Люди не топтали. А кохання вірне, щире, Як вода сьвятая, Бо воно гріхів багато Із душі змиває.	Отгям то я своїх думок, Хоч я і убога, Зроду, звичу не покину, Та людям під ноги. У Господа Небесного Ласки піде море, То я в Його, як ту воду Виллю своє горе.
---	--

Отсей стихотвір написала живуча в домі кн. Репніних талановита Олександра Іванівна Псьол, сестра Глафіри Ів. Борковської. Се той самий стихотвір, по котрий Ш-ко нераз згадував в сидці і просив приятелів прислати его в листі. „Пришліть мені — пише він до Г. І. Борковської з Орської кріпости 24-ого лютого 1848 р. — *сьвятисну воду*: вона оросить мое вянущее сердце“. Кн. В. М. Репніна незадовго до своєї смерті говорила проф. М. І. Стороженкови, що поезию „До сестри“, котра зачинає ся словами: „Не питай ти моїх пісень...“, написав не Ш-ко, але Ол. І. Псьол, і що тільки в наслідок непорозуміння вона увійшла в деякі збірники творів Т. Шевченка.

Перевіз домовини Т. Шевченка через Київ до Канева описує д. О. А. в „Кіев. Стар.“ за лютий с. р. в замітці, з котрої виймаємо отсі подробиці: Біля Христорождєственської церкви стрігли домовину в ризах благочинний подільських церков П. Г. Лебедянів і місцевий парох о. Жовтоїжський, котрі, по внесеню домовини до церкви, відспівали

коротку лютю. Відтак О. Л. і Гр. Честаховський,*²) що привезли з Петербурга домовину, і інші удались на раду, щоби порішити питанє, де похоронити тіло Тараса: в Києві чи в Каневі, як на те особливе наставав Гр. Честаховський. Після довгої дебати і спорів, рішили вінці поховати поета біля Канева, до чого причинив ся, як каже автор замітки, головню Честаховський. Порішили, що другої днини перевезуть домовину на парохід, щоби відвезти тіло до Канева. При тім постановлено — перед від'їздом відфотографувати домовину, зібравши навколо неї рідню поета. З тої причини на другий день, 7-ого ст. ст. мая, перед обіднею [а була се неділя] вивезли Тарасову домовину перед церкву, поставили на тих махах, на котрих єї привезли з Петербурга, і обставили ріднею поета, окруженою юрбою народа. Сему випадковому зборови людей Честаховський бажав дати який хоч трохи лад, бажав поставити на виду деякі близькі поетови особи, н. пр. І. М. Сошенка, але юрба метушилась і перепиняла. Уставивши як-так поетову рідню [при чім на більше видних місцях поставлено его сестру Ірину зам. Бойко і братів Микиту і Осипа] Честаховський дав знак фотографу Воюцькому, котрий здійняв образ. [Репродукцію сеї, доволі виразної фотографії, долучила „Кіев. Старина“ до випуску за лютий с. р.]. Відтак домовину внесли назад до церкви, — почім відспівано обідню. Після панахиди поклали домовину на мари і повезли на парохід, щоби другої днини [8-ого мая] відвезти до Канева і тим сповнити заповіт поета. Тим заповітом, опроче, не була та передсмертна немов би воля Тараса, про котру оповідає М. К. Чалий в своїй книжці „Жизнь и произведения Т. Шевченка“. Ту [на 191 стор.] говорить ся, що „присутній при останних хвилях життя поета Грицько Честаховський заявив [при порішеню питаня — де ховати], що на поставлене ним умираючому питанє: де поховати его? — він відповів: „в Каневі“. Одначе автор замітки О. Л. каже, що добре пам'ять, що Гр. Честаховського „при останних хвилях життя поета“ зовсім не було, та наколи-б він і був, то у него, з огляду на передсмертні терпіня Тараса, не було-б відваги запитатись вираючого про місце похоронів. [Автор замітки каже, що бачив поета на пів доби перед смертю, і вже тоді его терпіня були страшні з того, що шухлина кинула ся в легкі]. Не менше дуже добре знає, що поет ніякого заповіту, ні письменного, ні устного про місце де би его поховати, не лишив, а думка его приятелів, щоби поховати покійника біля Канева [де він збирав ся збудувати собі хату] основана була лише на поетичнім заповіті: „Як умру, то поховайте і т. н.“. Отсей то заповіт бажуючи сповнити, Гр. Н. Честаховський і говорив про передсмертну немов би то волю поета...

В. Лукчи.

Анекдот з життя Т. Шевченка. Якось був Тарас в театрі. Поруч з ним сидів якийсь пан з своєю панєю. Пан був надто товстий і череватий, пані-ж надто тонка і суха. Як панови так і пані дуже не вподобалось близьке сусідство з „репанією“ мужиком, яким здав ся їм Тарас по своїй одіжі. Крутив ся пан на дзиглику, нарешті не витримав таки, щоби не зробити якої образи своему непримному сусідові і обернув ся до нього з словами: — „А, што, любезний, у вас, в Малоросії свині дорогі?“ — „Та як вам сказати, добродію... — спокійненько відповів Тарас, — як яка свиня. Коли от така, як ви, пане, то може рублів 20—25, а коли така, як ваша пані, то не варта вона і шага!... М. Вороний.

ФЕЙЛЕТОН.

Поете, не хвались, чи маєш хліб, чи ні,
Якєв нам до того діло!
Весьє обов'язок твій складати нам піснї,
Але не дбать про власне тіло...

В. Самійленко.

В ч. 23-ім „Зорі“ з 1892 р. під заголовком: *Нема гроший!* була поміщена статя, що своїм змістом звернула на себе увагу декотрих людей, а іменно письменників. Діло пе-

*²) Художник Грицько Ния Честаховський умер в Петербурзі 1893-ого р. Поховали его в селі Качанівці, боляеського повіту, в парку Вас. В. Тарновського.

редрукувало сю статтю в двох останніх числах з р. 1892, згодившись зовсім з автором її, а *Народ* подав деякі свої замітки до неї. Позаяк справа в тій статті порушена стоїть так само, як в р. 1892; для того позволю собі передовсім подати замітки *Народа*, з котрих опроче можна собі пригадати, про що була мова в тій статті. Д. М. Павлик в статті: „Неоплатність руско-української літератури“ в *Народі* ч. 2. з року 1893 пише так: „Під невидним та прозаїчним заголовком, *Нема грошей!*“ Д. О. М. зачепив у 23. ч. „Зорі“ за 1892 р. переважну справу для дальшого розвою руско-української літератури. Д. О. М. горячий прихильник того розвою, стверджує факт, що наводять противники українства против потреби існування української літератури — неоплатність тої літератури, неоплатність не тільки там, де тій літературі не вільно розвивати ся, а й у нас, де розвій її залежить майже виключно від самої руської суспільности — від її волі й потреб. Д. О. М. звалює тут головну вину на руську публіку, що більших, серйозніших книжок не бере в руки, а ловить ся хіба на брошури — на дрібні повістки, молитовники, житя святих, малі збірники пісень, історички Русі (з образками!), сонники, листи небесні і т. и. Переважно живе наша читаюча публіка газетами і просвітніми популярними виданнями, та „образована“ частина тої публіки (попи, урядники і т. и.) безцеремовно обходять ся з періодичними видавництвами: не платять за них, ще й гнівають ся, коли того домагає ся, не подають своїх нових адрес після переносин, через що редакції тратять ся на посылки в давні місця і т. и. Точні тут тільки селяни і взагалі бідніщі Русини, і се, скажемо ми, не дивичка, бо такі люди знають оцінити чужу працю й видатки тому, що самі живуть тільки з праці тай на друковане слово дивлять ся поважлище, віж наша „вища інтелігенція“. На доказ безцеремовности наших „інтелігентних“ і багатших людей із замовлюваними ними періодичними видавництвами, ми могли би навести неалічими докази з практики нашого власного видавництва (*Народа*). Наше видавництво піхто так не підорвав, як такі українствуючі, галицькі, читателі. Підорвали-ж вони его тим, що ми їм посилали „*Народ*“ до плати, роками, на само слово, що заплащать, а вони й доси не здогадують ся про те. А бувало й гірше... Д. О. М. наводять наріканя органів усіх трох наших політичних партій — Діла, Галицької Русі і *Народа* — на своїх передплатників і прихильників, та стверджує такий сумнівний факт: „Ніяка програма політична не одушевляє галицької руської суспільности так, щоби вона сей або той орган вміла оцінити і єму відповідно помагала“. Інтелігенція наша, — каже слушно автор девиде, — не знає своїх обовязків що-до спомогана видавництв, хоч знає 30 літ кричати про правосись. Через неточність читаючої публіки, видавці газет неточні супротив друкарень, не можуть платити співробітникам, газети не розвивають ся. Русько-українські писателі мусять заробляти собі на хліб інакше, пишуть тільки у свята, прихалцем, і багато з них хапають ся до праці в чужих літературах: московській, польській і т. д. „Потіха, що ось то нашими людьми інші народи радують ся, вчать ся від них, слухають їх, — потіха така дуже „сирітська“. Про купку русько-українських писателів, що держать ся українства, неважаючи ні на що, ш. автор каже так: „Письменники ваші, можна сказати, люди єдині! Прапують за спасибогі не раз і ціле жите. Відказ, і нарід ім любий і праця для нього їм любя і вони жертвують для неї всі свої сили. Колись скажуть наші потомки: „Були у нас письменники, котрі для народу зробили багато, а нарід для них нічого, хіба декотрому виставив по смерти паматник...“ „Що їм з паматників? Непрактичні люди були, дуже непрактичні!“ „Честь їм за те!“ — каже мені насмішковато товариш, коли про такі річи єму говорю. А я гнівний: — „Ну, честь своєю дорогою, але практично на купецький лад треба би у нас сказали передовсім: „Гроші їм за те!““ Ті люди божим духом не живуть, вони про свою предивну владу не раз і нещасливі, переслідувані, гнетені, а то, бувало, й голодні! Як би вони не журились о хліб насущний, мали погідні думки, не були заняті сею сірою буденщиною, то надійсь не такі твори творили-б. У інших народів перший лучший меткий репортер гроші збирав, а у нас і лучний писателі нічого письмом не заробить“.

„Як бачимо, правда. Та тільки не вся. Безсовістних замовлювачів періодичних видавць — стосунково мало; більша частина їх таки платить — адже-ж відкись удержує ся у нас та на Буковині поверх 20 періодичних видавць! Тому-ж, що замовлювачі періодичних видавць та ширша публіка не надто зашалоють ся до русько-українських творів загалом, — також мусять бути якась причина. Нам бачить ся, що тут більше винні самі писателі і взагалі ті, що ведуть наші виданя, аніж публіка. Не бійте ся, і найтупіший наш читатель не відірве ся від свіжої, живої праці, написаної так, щоби з неї, як то кажуть, аж искри сипали. Та майже нічого такого у нас не водить ся. Наші писателі — вони-ж і політики — самі мало образовані і мало самостійні, систематично підходили під лад нашої „інтелігентній“ публіці — темній, норовистій і претенсionalній, з доброю порцією кастового клерикального духа. Через те та публіка так увикла до того, щоби її гладити по голові, не взагалі не терпить нічого свіжого, нового — того, що йшло би против її, віками скреплених думок і смаку. Критику така публіка уважає за атентат на себе, чи то на — „народні свята““. Маючи на думці вдоволити таку публіку, наші писателі й політики самі по найбільшій частині уподобили ся їй, то є — по просту звели ся ні на що. Пишуть вони як би за напасть. Ані змісту, ані форми! (Тут вискажує автор свою неприхильну гадку про декотрі наші видавництва).

„Гарних стилістів — пише д. Павлик дальше — серед наших писателів майже нема, та нема й таких, котрі би добре бачили і показали другим нужденність нашої т. наз. літературної мови — і москвофілів, і народовців, котрі й тут ріжнять ся хіба тим, що одні пишуть етимологією без дашків, другі етимологією з дашками, або фонетикою.“

Відтак д. Павлик ганить галицьких письменників за їх мову і каже, що в українських письменників більше літературного смаку й живости, хоч і у них — по думці д. Павлика — взявши взагалі літературний смак і живість більше формальні: гарна мова, більша викінченість праць. Ідейности, вселюдського або хоть всенационального українського змісту, відтворювана справдешнього жита на Україні, у сучасних українських писанях мало. Всі хіби у читаючої публіки і письменників амінять ся, коли настануть інші відносини політичні.

„О. М. — каже д. Павлик при кінці — пропонує з'їзд русько-українських писателів у Львові 1894 р. підчас красавої вистави, для обговореня наших літературних справ. Гадка щаслива, хоч і мало є надії на що путне з того з'їзду через те, що й наші писателі — писателі на цїї-демосу — надто ріжнять ся думками про всякі справи. А все-ж таки варто поговорити“.

Др. Іван Франко на питанє, як стоїть діло з нашою літературою і наукою в Галичині, відповів в „*Зорі*“ з 1893. року ст. 36. так: „Глянувши зверху здавалось би: щож, нічого собі. На нашої мові виходить стілько то часописів, друкує ся стілько то книжок, подаєть науку із тільких то кафедр університетських; руське жите национальне і товариське купить ся у стільких то товариствах і інституціях, проявляє ся в вічах і зборах, в агітації і житю партійнім. Значить — чого-ж іще більше? А тимчасом приглянувши ся ближче сему всему бачимо на дні дуже сумне явище, бачимо велику духову безплідність — Sterilität, як каже Німець, велику неспроможність до дійсного програму, брак творчости, брак свіжких думок, брак не раз віри в себе самих і в своє діло. Апатія, оспалість і сердечне привязанє до всего, що називає ся традицією і шабльоном, формулою; неспмілість і невимілість шукати нових доріг і проявляти свою індивідуальність справді самостійно і повно, якась невилічима половинність думок і путя, дуже часто маскована дешевим скептицизмом перед часом дозрілої дитини. Що воно значить і відкіля у нас бере ся? Та поки стрібуємо дійти до відповіди на се питанє, аупинимо ся на хвилку при діагнозі, чи справді вона вірна? Чи дійсно так у нас є?“

У відповіди на се питанє в значній частині виручила мене гарна статя д. М-я п. з. „Нема грошей“. Там було показано на драстичних примірах нутро тої літературно-наукової галицько-руської фабрики, котра на зверху ще сяк-так презентує ся. Там було показано, як гал.-руські видавництва борють ся з дефіцитами, книжки лежать нерозпродані, автори

мусять тратити свої сили на роботу, далеку від усього круга їх думок і інтересів — для насущного хліба, товариства ледво вегетують а про ширший розвій своєї діяльності і думати не можуть, спеціально майже в ніякій галузі знання і праці духовної не виробляють ся, за новими явищами в світі думок і науки слідити нікому, через що всі ми і в літературі і в науці і в політиці еклєктики, живемо крішками злучаючи нахпаними з різних боків...

До сих сумних та правдивих і позиточних обсерваций д. М—єя (пізнати лихо значить ніколи — бути на дорозі до его вилічення) додаю ще одну, може найважнійшу: нема організації наукової і літературної праці. (Треба — по думці д. Франка — завести що-місячні збори науково-літературні з відчитаннями і дискусіями, для постійної обміни думок і взаємної перевірки здобутих результатів)*.

Отсе два голоси про наше літературне діло. Як бачимо з того, і в статі „Нема грошей“ і в замітках дд. Павлика і Франка зібрано багато докорів і галицьким письменникам і галицькій читаючій публіці. Що про се думають ті неславлені галицькі письменники, не можна було дізнати ся; вони мабуть, як той козак в пісні, все знають, а мовчать; але що ніхто з читачів, котрим закинено зовсім негарні прикмети, не реплікував на ті закиди, се вже не знаю, як собі вяснити, чи з латинська: Qui tacet, consentire videtur, чи з руська: „Говори Климе, най твоє не гине, а моя хата з краю“. Досить, що більше ніхто про се не відозвав ся і поради ніякої не дав.

Годить ся ще послухати, що думає д. Ол. Кониський про долю українських письменників. У своїх замітках з подорожі по Україні він пише так (гл. „Зоря“ 1893 ст. 314): „На зборах товариства ім. Шевченка, здасть ся, д. Маковей натякнув на ростич між нашими письменниками а публікою, а ще більш між ними самими. Щире спасибіг єму за се. Давно вже час нам зауважити на сей гріх. Доля українського письменника така тяжка і сумна, що трудно мені виобразити собі що-будь сумнійше і скорботнійше за неї! Скоро український письменник вийшов, так мовити, з „пелюшок“, скоро найменша его з'явилася в друку, — з того самого часу вже й до віку він немов недоліток той перебувати ме під „опікою“. Вона буває більша, чи менша, а вже щоб зовсім єї не було, так годі про се й думати, — отут і причина великої сили псевдонімів в нашому письменстві. Та се ще нічого. Зауважте на відносини публіки до українського письменника: яке-б нещастє не впало на его, нехай він пропадає з голоду; долоду — публіці про те байдуже!... На доказ згадаймо сумні факти з життя Кузьменка, Кулика, Свидницького, Новицького і т. н. і т. н. Чи хто підтримав, хоч би морально, в тяжку годину життя? Така байдужість, одначе, не таке ще велике лихо, як ростич і спільне „саможерство“ (се не моз слово) між письменниками: придавить яке нещастє письменника — сторонній чоловік приїде повз его мовчки, а йти ме свій брат письменник, так же й „березнов“ притисне! Звістно, можна вказати факти і супротивних відносин декого з публіки до письменників, але то будуть факти поодинокі, то роскішні квітки серед пустого бур'яну... Зверну ще увагу тих людей, що докоряють і часто-густо докоряють вражливо, жорстко, а іноді і „не безь постльєствій“ за нашу „надавичайну“ псевдонімність, за „недоговорунанє“, за обережність... Хто відає, як хто обідає, той за все не докоряти ме. Тому, хто сидить в теплій хаті, мороз байдуже; таке українським письменникам і бракує перш за все спокійної, теплої хати, супротивної тому спокою і теплу, на яке богата — тюрма! Здаєть ся, сего самого досить би хоч на те, щоб між нами не було невеликої ростичі і спільного „самопоѣданія“... А від сего нічя-б повага не поменшала“...

Отсе важний голос нашого ветерана-письменника. І він докоряє українській публіці. Який же висновок з усіх тих обсерваций чи діагноз? Мабуть же не нищий, як тільки такий, що нашим письменникам треба зорганізувати ся у свідому громаду і виховувати публіку. Іншої ради нема. Чи можлива якась організація? Чи може бути який хосен з неї? Питав я про се одного старшого письменника галицького і він мені відписав так: „Справа розвою української літератури залежить взагалі від розвою України — економічного, політичного

й культурного. Поки-що ні для кого, ні кому, ні о чім і ні про що писати (взявши всю Україну). Звісно, свідомість своїх задач у наших писателів значила би тут багато; тільки-ж, на лихо, спільність межі всіми укр. писателями може бути хіба тільки формальна, бо змістом і тенденціями вони різнять ся і мусять різнити ся. Ніхто у нас не може посв'ятити ся самій літературі так, щоби не тикати й політичних і т. н. справ та не горячити ся. Тепер не можлива така відірвана від життя література навіть на чисто-науковім полі; на драматичнім тим паче... а так само не може бути повної згоди і на полі популярної літератури“.

Подаю і сі замітки, щоб дати більше матеріалу до роздумуваня. Замітки песимістичні, з котрих виходить, що хоч „спільність“ могла би бути тільки формальна, то все-ж таки могла би бути, а свідомість своїх задач у письменників значила багато. Факт є, що між ріжних пересвідчень німецькі письменники і публіцисти, а навіть польські згідно заложили собі товариство, з'їздять ся разом на наради і дбають про себе, приневолюють публіку інтересувати ся ними і т. н. А у нас таке не може бути, бодай в мініятурі? Чи нам не придали би ся також фонди на спомоганя літератів в потребі, на видавництва і т. н. Але се само не приїде, треба про все подбати. І знов який висновок з того?...

В році 1848-ім з'їхало ся до Львова 99 учених і любителів літератури. Вони радили, чи завести церковщину яко письменну мову і рішили вкінці уквитати народну мову, котру признали самостійною і окреминою від польської, московської і церковно-словянської. Той перший з'їзд „учених“ в 48. році був першою ширшою маніфестацією галицьких Русинів, що бажали на народній основі розвивати свою національність і літературу. Результатом его було заложење товариства „Галицько-руска Матиця“ для народної просв'їти.

Сего року дня 28 л. червня будуть загальні збори наукового товариства імені Шевченка, котре рішило зараз на другий день по зборах, т. є. 29 н. ст. (17 ст. ст.) червня (юнія) скликати другий з черги з'їзд наших письменників і любителів літератури. Коли в р. 1848. могло їх зібрати ся 99, то в р. 1894. чей збере ся їх не менше. Сей з'їзд міг би бути ще більшою маніфестацією народною, ніж той в р. 48., а наслідки его могли би бути незвичайно важні. Так отже на сегорічнім з'їзді можна би поговорити о всім тім, що повисше згадано. Хто вважає літературне діло живим і неминуче потрібним, той приїде на з'їзд на нараду. Є песимісти, котрі кажуть, що з ухвал всяких з'їздів нема ніякого хісна. Хоч би так мало були і з нашим з'їздом, маловажати проєкту его не годить ся; хосен, великий хосен може бути вже й з того, коли письменники будуть мати нагоду взаємно пізнати ся, може — як каже д. Ол. Кониський — не буде між ними такої ростичі і саможерства. На з'їзді може повстати не одна здорова думка і можна обчислити ся з нашим дотеперішнім дорібок. Можна держати реферати на теми н. пр. такі: Стан літератури і просв'їти за останних десять або й більше літ. Наша критика літератська. Наш фольклор. Видавництва для народу. Про театри наші і розвій драматургії. Вплив інших літератур на нашу і де шукати жерел більшої оригінальності в нашій літературі? Modus vivendi поміж нашими письменниками і поділ праці. Деникарство наше. Псевдоніми і безіменність. Розбудженє руху народного в Угорщині і в Америці поміж Русинами. Справа мови, власности літератської, фонду літератського і т. н. і т. н. Самі живі і інтересні справи.

Товариство ім. Шевченка займає ся сим з'їздом і рішило оголосити, що як хто хоче обняти який реферат на з'їзді, нехай его пришле або заповість товариству найдалше до 15 л. мая. Всі, що бажать інформацій що-до з'їзду, звольте також відносити ся до тов. ім. Шевченка у Львові. Пора на з'їзд вигідна. У Львові вистава, буде що бачити. Тому й сподіває ся товариство ім. Шевченка, що з'їзд буде і численний і хосенний.*)

О. М—єй.

*) В 2-ій книжці „Іжтя і Слова“ 1894 р., що вийшла останніми днями, написано таке про з'їзд:

„В руських кружках давно вже висказано бажанє, щоб і русько-українські робітники пера могли приїждати на сїх з'їздах ся і бо

ЛІТЕРАТУРА.

Дрібні вiстки. Памяти Т. Шевченка по причині 33-х роковин его смерти присвятили „Правда“ і „Кіевская Старина“ свої випуски за місяць лютий, поїзачаючи чимало шіних розвідок, цікавих матеріялів і дрібних заміток. — Звістна квіська книгарня Ф. А. Погазона видала українські повісти Гр. Квітки-Основьяненка в 5000 прим. На 584 стор. 8-ки поміщено 14 повістий (а поміж ними також „Божі діти“ [стор. 455—492] і „Щира любов“ [495—560]) і „Листи до любезних земляків“. Друк виразний і гарний, а ціна примірника дуже низька — бо тільки 75 коп. Перед кількома місяцями та сама фірма видала драматичні твори Основьяненка. — Кінчать ся друкувати в друкарні наукового товариства ім. Шевченка повість „Пани і люди“ і збірник поезій під заг. „Під хмарним небом“, — а друкують ся: „Проліски, поезії Павла Граба ч. I.“ і „Що таке економія, за Ієрінгом розповів Волод. Герасимович“. — Друкує ся і небавом вийде в світ поема Паньва Небрехи: „Куліш і пеклі“. — Д-р Михайло Олійник, лікар у Відні [Allgemeines Krankenhaus] і Д-р Яків Невестюк, лікар в Мостах великих [в Галичині] зложили редакцію для видана словаря технічних лікарських слів в нашій мові і видавництва бібліотеки популярних розвідок з медицини для ужитку і просвіти простонародя; просять отже лікарів практикуючих на Україні і у східній Галичині, щобі зводили на їх адресу надсилати як найкорше звістні ім слова українсько-руської номенклатури лікарської, вживані в їхній околиці простонародом до означені хороб або назви анатомічні частин людського чи звірячого тіла, — а також популярні видавництва медичні, котрі на нашій мові появились на Україні, бо в книгарнях годі вже їх тепер роздобути. Надіють ся, що і наше жіноцтво прийме ся за сю роботу і не відмовить їм помочі, як не відмовляе етнографам і для них списує народні пісні і т. и.

Василь Луквич.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подає Василь Луквич.

а) книжки.

Сочиненія Григорія Федоровича Квітки (р. 1778 + 1843). Малоросійські повісти розказанні Грыцькомъ Основьяненкомъ. — Київ, 1894 р. 584 стор. мал. 8°. Ціна 75 коп.

Зміст: 1 Садацький патрет. 2. Маруся. 3. Мертвешкий великдень. 4. Добре роби, добре буде. 5. Ковотопська відьма. 6. От тобі і скарб. 7. Козир-дівка. 8. Сердешна Оксана. 9. Пархимове сніданне. 10. На пущанне — як завязано. 11. Перекотіполе. 12. Підбрехач. 13. Божі діти. 14. Щира любов. 15. Листи до любезних земляків.

Куліш Олександрович Паньво. **Дзвін** (і) староруські думи й співні. Женева. Н. Georg Libraire-éditeur 1893 р.

Заголовки дум і співні: Заспів. Подвижники свободи. Петро да Катерина. Він і Вола. Двоє предків. Национальний ідеал. Німецька наука-розумка. До Тараса на небеса. З того світу. До Тараса за річку Ахерон. Останньому кобзареві козацькому. Письмакам гайдамакам. На

дай пізнати ся особисто та обміняти ся думками; вже се одно без сумніву причинилось би дуже багато до оживлення літератури і до навізання тепліших, товариських зносин між нечисленною ще у нас а розкиданною по широчезних обшарах пашучою братією. Та здасть ся, що сі думки так і полишать ся в крузі побожних мрій; бодай доси у Львові ніхто ве подумав ані о завязанню комітету ані о навізанню кореспонденції з повазьвіськими людьми в сій справі. А предінь здасть ся, що такий з'їзд був би у нас не менше, коли й не більше потрібний, ніж у Польнів, і ми певні, що навіть як би він випав і скромно, був би дуже пожиточний“.

Редактор части літературно-наукової: Василь Луквич.

Видає Наукове Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під вартою К. Федарського.

перелозі. Забули ми. Українським історіографам. Козацьким панегірикам. До старої баби. До Мазепи, прочитавши його біографію. Великому книжникови про дешеву премію його імени. Яке нам діло до того? „Менший брат“. Сліпченкови. Свіння та пудия (байка). Щиглик. Руноманам. Книгогризови на Той Світ. „Презній“. Гавкунам. Перед Гоголевим честелем. Титани. До рідного народу подаючи йому переклад Шекспірових творів. Гомер і Шекспір. Зараза До Богдана. Побратими. Козацький жал. Яка пані такі й сарі. Земляцтво. Слово правди. Міра за міру. Патриоті. Молитва Боянови. „Соловви Старого Времени“. Побояницина. До Тарасовічів. Вельможній Покозаччині. Присвят усіх моїх творів землякам козакоманам. Стою один. Піонер. З Підгіря. „Народный дом“. Прокид від сну. З хутора. До Підкарпатніх земляків на поклик Рымського Папи до пелібату і Григориньського Календаря. Гайдамакам-Академікам. Панама-Добродіям. Компроміс Ляхам. Козацька хата. Чарований ключ. Немезиди — на спомин про наданне Бзуїтам руських маєностей 1886 року. Дума про Курку з курчатами, на спомин про Дорнбах під Віднем та про генерала Дубельта і графа Орлова. Дума казка про Діда й Бабу, про Курочку рябенку і Надібку золотеньку. Дума про Татарина й Орапа. Дума Пересторога, вельми на потоні часи потрібна. Дума про найвищий Дар. На чужій чужині. Відвідни. До Коби та до Музи. Витаю глуш твою, куточку мій затишний. Козарюзі Лободі, послаючи йому „Байду“. Покобзарщина. Каверникам. Татарам про поему „Маруся Богуславка“. Писакам-брехачам. Метаморфоза. Абодонна. Праведне панування. Поетови. Царська Грамота. Сум і Розвага. Муза. До Спідленюх. Три пости. Серце моє тихе. Квітки з сльозами. Лилія. Троє скотиних. Заворожена криниця. Шуканне-вильканне. До Марусі * *. Чудо. Видіння. Соловейко. Анахорет (взором Арабичині). Невидимий Сьпівець. Благословляю час той і годину. Премудрість. Воїнський романс. Хмари. Нянччина пісня.

К... І. Несчастіе юханье. Повість. — Вид. Е. А. Губанова. Москва, 1893 р. 108 стор. 12°. Друковано 6.000 прим.

Гр. Ф. Квітка-Основьяненко. **Пань Халасейвіч**. Часть I. — Вид. Ф. Погазона. Київ, 1893 р. 693 стор. 64°. Друк. 5.000 прим.

Грыцько Основьяненко. **Паня Сотиниковна**. Истинное происшествіе. [Дешевая бібліотека]. — Вид. А. С. Суворина. Петербург, 1893 р. 64 стор. 16°. Друк. 5.000 прим. Ціна 10 коп.

Изъ жизни запорожскихъ козаковъ (Жизнь прежде и теперь). — Вид. книгарні А. М. Калмыковой. Петербург, 1893 р. 36 стор. 12°. Друк. 10.000 прим.

Григ. Мачтетъ. **Силуэты**. Томъ 2-ий. [Новые повести и рассказы]. — Вид. журнала „Русская Мысль“. Москва, 1893 р. 443 стор. 8°. Друк. 2.000 прим. Ціна 1 карб. 50 коп.

б) периодичні видання.

Правда [1894. Том XX. Випуск 60. За місяць лютий. Стор. 73—142 в 8°]. Зміст: Чотири вари [в 33-ті роковини смерти Т. Шевченка], нап. Ф. В. Записки або журнал Т. Г. Грушівського-Шевченка. Перед бурєю, історичний роман кінця XVI. в. Л. Старинької. Віні на могилу Т. Шевченка, вірші А. Соби в перекладі Школяченка, Ів. Сердешного і Чорнушенка. Суспільні і національні ідеали Т. Шевченка, О. Любенького. Лист Т. Шевченка до начальника „3-го відділенія Собственой Его Имп. Канцелярії“ до ген. Дубельта. Сучасна літопис.

Кіевская Старина [1894. Січень. Том 44. Стор. 1—164+35 оп. +193—208 в 8°]. Зміст: Дума обь Алексѣѣ Поповичѣ, М. Т. Сумопа. Воспоминанія Іосифа Самчевскаго 1800—1886 гг. „Попокъ“, повість изъ быта донських малороссовъ, Бориса Познанського. Отрывки изъ записокъ Автонома Ак. Солтановскаго. Андриюли и Матейко, какъ авторы рисунковъ и картинъ изъ малорусскаго быта М. Шугурова. Женщины при Чигиринскомъ дворѣ во второй половинѣ XVII. в., д-ра Антона І. Документы, извѣстія и замѣтки. Библиографія. Додаток: 1) Дневник ген. под. Як. Марковича. 2) Оповідки.

Кіевская Старина [1894. Лютий. Том 44. Стор. 165—357+19 +209—224 в 8°]. Зміст: Рассказы крестьянъ С. Пекарей о. Т. Г. Шевченкѣ, Мик. Білашевскаго. Коллекція рисунковъ Т. Г. Шевченка. О Русова. Архивная справка о составѣ кіевскаго „Общества“ въ 1782—1797 годахъ. А. Андриѣвскаго. Кіевъ триста лѣтъ назадъ. А. Стороженька. Археологическія экскурсіи Т. Г. Шевченка въ 1845—1846 г., О. Левіцькаго. „Попокъ“, повість изъ быта донських малороссовъ, Б. Познанського. Воспоминанія Іосифа Самчевскаго 1800—1886 гг. Женщины при чигиринскомъ дворѣ во второй половинѣ XVII. вѣка, д-ра Антона І. Іосифъ Іосифовичъ Ролле, некрольогъ В. А. Владиміръ Степ. Александровъ, некрольогъ В. Н-ка. Гробъ Т. Г. Шевченка въ Кіевѣ у Христорождественской церкви [7. мая 1861 года], статья до рисунку, О. Л. Документы, извѣстія и замѣтки. Библиографія. Додаток: 1) Дневникъ, ген. под. Як. Марковича. 2) Рисункъ: Домовина Т. Шевченка в Кіевѣ в Христорождественской церкви. 3) Оповідки.

Позаяк се Число присвятили ми Т. Шевченкови, проте розпочаті статі увійдуть до 4-а 6-ого.

З сим Числом розясламо додаток: „Словарь російско-український“, том II-ий, арк. 5-ий.